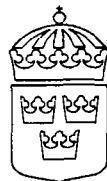

Lagutskottets betänkande

1989/90:LU3

Aktiebolagsrättsliga frågor

1989/90
LU3

Sammanfattning

I betänkandet behandlar utskottet åtta motioner som främst rör aktiebolagsrättsliga frågor.

I de olika motioner som behandlar rent aktiebolagsrättsliga frågor begärs att aktieägarnas skadeståndsansvar skall skärpas, att minimibeloppet för aktiekapital skall höjas, att möjligheten att utge aktier med olika röstvärde inskränks samt att anställdas rätt att teckna konvertibler begränsas. Vidare begärs i en motion lättnader i fråga om utlånings rätt att vara styrelseledamot m.m. i bl.a. aktiebolag. I en annan motion begärs ändringar i lagen om styrelserepresentation för de anställda så att arbetstagarrepresentant undantas från personligt betalningsansvar i vissa fall. Slutligen framförs i en motion önskemål om nya företagsformer.

Motionen om teckningsrätten till konvertibler har remissbehandlats, varvid yttranden avgivits av Styrelsen för Stockholms fondbörs, Sveriges industriförbund, LO, TCO och Nämnden för aktiemarknadsfrågor.

Utskottet avstyrker bifall till samtliga motioner. Till betänkandet har fogats tre reservationer.

Motionerna

1988/89:L203 av Bengt Harding Olson (fp) vari yrkas att riksdagen beslutar om sådan ändring i 15 kap. aktiebolagslagen att skärpning sker av aktieägares skadeståndsansvar.

1988/89:L204 av Bengt Silfverstrand m.fl. (s) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om förslag till höjning av minimibeloppet för aktiekapital.

1988/89:L205 av Nic Grönvall (m) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag till ändringar i bl.a. aktiebolagslagen såvitt avser utlånings rätt att vara styrelseledamot, styrelsesuppleant, verkställande direktör och revisor i svenskt aktiebolag i enlighet med vad som anförts i motionen.

1988/89:L206 av Bengt Westerberg m.fl. (fp) vari, med hänvisning till vad som anförts i motion 1988/89:Fi411, yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag om förbud mot röstvärdedifferentiering vid börsnoterat företags nyemission på börsens A I- och A II-listor.

1988/89:L207 av Lars-Ove Hagberg m.fl. (vpk) vari yrkas att riksdagen beslutar att i lagen om styrelserepresentation för de privatanställda m.m. undanta de anställdas styrelserepresentanter från betalningsansvar i enlighet med vad i motionen anförts.

1989/90:LU3

1988/89:L209 av Lars Norberg och Elisabet Franzén (båda mp) vari yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts beträffande röstvärde för aktier.

1988/89:L210 av Nils T Svensson (s) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär en översyn av lagstiftningen om teckning av konvertibler med syfte att införa en sådan begränsning i teckningsrätten som i motionen nämnts.

1988/89:L211 av Håkan Hansson m.fl. (c) vari yrkas

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om behovet av nya företagsformer,

2. att riksdagen hos regeringen begär att en utredning tillsätts med uppdrag att utreda förslag om nya företagsformer i enlighet med vad i motionen anförts.

Inledning

Associationsrätten har sedan början av 1970-talet varit föremål för ett fortlöpande reformarbete. På aktiebolagsrättens område togs ett första steg år 1973 då betydelsefulla ändringar vidtogs i 1944 års aktiebolagslag (prop. 1973:93, LU19). Ett viktigt syfte med reformen var att trygga bolagens kapitalförsörjning. Bl.a. ändrades reglerna om nyemission på så sätt att avvikelse kunde ske från de gamla aktieägarnas företrädesrätt (riktade emissioner). Vidare gavs bolagen rätt att ge ut konvertibla skuldebrev, dvs. skuldebrev som kan bytas ut mot aktier i det låntagande bolaget. Reformen innebar också att minimigränsen för aktiekapitalet höjdes från 5 000 kr. till 50 000 kr. År 1975 (prop. 1975:103, LU 1975/76:4) ersattes 1944 års aktiebolagslag med en ny aktiebolagslag (1975:1385). Lagstiftningen innebar i huvudsak en genomgripande teknisk översyn av aktiebolagsrätten. Den nya aktiebolagslagen (ABL) trädde i kraft den 1 januari 1977.

Turen kom härfter till lagstiftningen om handelsbolag och enkla bolag. År 1974 tillkallades särskilda sakkunniga, vilka antog namnet 1974 års bolagskommitté, för att göra en översyn av denna lagstiftning. I kommitténs uppdrag ingick också att utreda frågan om en särskild bolagsform för mindre företag och vissa aktiebolagsrättsliga spörsmål. Bolagskommittén redovisade resultatet av sitt arbete i betänkanterna (SOU 1978:66) Andelsbolagslag, (SOU 1978:67) Nya bolagsregler och (SOU 1979:46) Koncernbegreppet m.m. Förslaget till en ny bolagsform, s.k. andelsbolag, mötte vid remissbehandlingen kritik och kom därför inte att läggas till grund för någon proposition. På grundval av bl.a. kommitténs två övriga betänkanterna framlades i proposition

1979/80:143 förslag till dels ny lag om handelsbolag och enkla bolag, dels lag om årsredovisning m.m. i vissa företag, dels vissa ändringar i ABL. Förslagen i propositionen antogs av riksdagen under hösten 1980 (LU 1980/81:4). Lagen (1980:1102) om handelsbolag och enkla bolag liksom den genomförda lagstiftningen i övrigt trädde i kraft den 1 juli 1981.

Våren 1987 antog riksdagen en lag (1987:667) om ekonomiska föreningar som ersatte 1951 års lag i samma ämne (prop. 1986/87:7, LU20). Lagstiftningen innebar i huvudsak en modernisering och förenkling av tidigare bestämmelser. Den nya lagen om ekonomiska föreningar trädde i kraft den 1 januari 1988.

Utöver vad som ovan angivits har ändringar i ABL fortlöpande genomförts under åren 1981—1988. Bland ändringarna kan nämnas att bestämmelserna om skyldighet för aktiebolag att träda i likvidation då aktiekapitalet delvis har gått förlorat skärptes år 1984. Påföljande år slopades kravet på svenskt medborgarskap för bl.a. styrelseledamöter såvitt gäller medborgare i de övriga nordiska länderna. Genom lagändring som trädde i kraft den 1 januari 1988 fick de regler om personligt betalningsansvar, som åligger styrelseledamöterna i vissa likvidationssituationer, en annan utformning än tidigare. Samtidigt ändrades reglerna om styrelserepresentation för anställda och sammanfördes i en ny lag, lagen (1987:1245) om styrelserepresentation för de privatanställda.

Nära anknytning till det aktiebolagsrättsliga regelsystemet har de bestämmelser som reglerar värdepappersmarknaden. Genom lagen (1979:749) om Stockholms fondbörs infördes nya regler om börsens organisation och arbetsformer. Vidare infördes genom lagen (1985:571) om värdepappersmarknaden straffsanktionerade förbud mot s.k. insiderhandel med aktier och andra värdepapper som getts ut av börsbolag eller OTC-bolag.

På grundval av den rapport som avlämnats av den s.k. Leo-kommisionen (Ds Fi 1986:21, Riktade emissioner av aktier m.m.) infördes år 1987 lagen (1987:464) om vissa riktade emissioner i aktiemarknadsbolag, m.m. samt genomfördes vissa ändringar i ABL, allt i syfte att stärka minoritetsskyddet i samband med beslut om riktade emissioner och vid tilldelning av aktier.

På begäran av riksdagen (NU 1986/87:4) tillkallade regeringen 1987 värdepappersmarknadskommittén (Fi 1987:03). Enligt direktiven skall kommittén bl.a. överväga frågor som rör regler och tillsyn på värdepappersmarknaden, reglerna för fondbörsverksamheten, fondkommissionärernas verksamhet och insiderhandel. I utfärdade tilläggsdirektiv (Dir. 1988:27) har kommittén fått till ytterligare uppgift att lämna förslag till hur handeln med standardiserade optioner och terminer bör vara organiserad samt att ägna uppmärksamhet åt effekterna av börsraset i oktober 1987.

Flera utredningsbetänkanden med anknytning till de olika motions- och spörsmålerna har nyligen framlagts. Sålunda har ägarutredningen i sitt huvudbetänkande (SOU 1988:38) Ägande och inflytande i svenskt näringsliv övervägt bl.a. frågan om en förändring av bestämmelserna rörande aktiebolags möjligheter att emittera aktier med olika röstvärde. Frågor om röstvärdesdifferenser har behandlats också i röstvärdeskommitténs betänkande (SOU 1986:23) Aktiers röstvärde. Vidare har betalningsansvarskommittén i betänkandet (SOU 1987:59) Ansvarsgenombrott m.m. föreslagit lagstiftning bl.a. om personligt betalningsansvar i vissa fall för i första hand aktieägare och medlemmar i ekonomiska föreningar.

I de nordiska länderna planeras för närvarande ett utredningsarbete genom nationella kommittéer om eventuella lagstiftningsbehov på aktiebolagsrättens område. Avsikten är att man i detta utredningsarbete också skall utvärdera uppnådda resultat och pågående arbete inom EG på bolagsrättens och värdepappersrättens område. För svenskt vidkommande utarbetas för närvarande direktiv till en utredning om översyn av aktiebolagslagen.

Vid sidan av de initiativ som tagits från statsmakternas sida har åtgärder också vidtagits från börsstyrelsens och näringslivets sida. Börsstyrelsen beslöt år 1987 bl.a. att tillkalla tre utredare för att mot bakgrund av händelseförloppet i Fermenta analysera de principfrågor och övriga förhållanden som är av betydelse för fondbörsen och aktiemarknaden. Utredningen lämnade i augusti 1988 en slutrapport till fondbörsen, Fermenta — fakta och erfarenheter. I rapporten framläggs bl.a. förslag till ändringar i ABL som syftar till att stärka minoritetsskyddet genom rösträttsbegränsningar. Sveriges industriförbund och Stockholms handelskammare inrättade år 1986 Nämnden för aktiemarknadsfrågor. Nämnden skall enligt sina stadgar verka för god sed på den svenska aktiemarknaden genom uttalanden samt rådgivning och information. Nämnden har hittills avgivit åtskilliga uttalanden om bl.a. riktade emissioner.

Inom Europeiska gemenskaperna (EG) har strävandena att harmonisera aktiebolagsrätten mellan medlemsländerna resulterat i bl.a. flera förslag till en förordning om s.k. Europabolag. Avsikten är att ett sådant Europabolag skall utgöra en särskild associationsform som kan användas som alternativ till de inhemska bolagsformerna. Arbetet med en Europabolagsförordning har stött på åtskilliga svårigheter men har fått förnyad aktualitet genom ett av EG-kommissionen år 1988 utarbetat memorandum i frågan. Ett mera slutgiltigt förslag till Europabolag beräknas bli framlagt under år 1989. En förordning som reglerar en samarbetsform av konsortiekaraktär för samverkan över gränserna inom EG har trätt i kraft den 1 juli 1989. Tillsammans med övriga EFTA-länder avser Sverige att undersöka förutsättningarna för att företag utanför EG skall få delta i sådana intressegrupperingar som förordningen ger möjlighet till. En annan bolagsrättslig fråga, som för

närvarande är aktuell inom EG, rör tillskapandet av för hela EG gemensamma regler om enmansföretag med begränsat personligt betalningsansvar. Syftet härmed är att underlätta småföretagande genom att göra möjlig en separation av den privata förmögenheten från bolagets.

Aktiekapitalets storlek

Gällande ordning

Såsom inledningsvis nämnts skedde år 1973 betydelsefulla ändringar i 1944 års aktiebolagslag. Bl.a. höjdes minimigränsen för aktiekapitalet från 5 000 kr. till 50 000 kr. Bolag som bildats före år 1973 fick dock anstånd till utgången av år 1978 med att höja aktiekapitalet. Övergångstiden för äldre aktiebolag har sedermera förlängts till utgången av år 1981. Regeln om att aktiekapitalet skall uppgå till minst 50 000 kr. gäller numera för alla aktiebolag.

Motionsmotivering

I motion L204 av Bengt Silfverstrand m.fl. (s) hänvisas till att riksdagen redan åren 1981 och 1982 (se LU 1980/81:28 och 1982/83:16) framhållit att det kan vara motiverat att man vid en anpassning av aktiebolagslagens regler till verksamheten i de största aktiebolagen och införandet av särskilda bestämmelser för mindre företag relativt kraftigt höjer den undre gränsen för aktiekapitalet. Utskottet förutsatte att regeringen skulle följa utvecklingen och vid en förnyad prövning av frågan om olika regler för de största och de mindre bolagen överväga spörsmålet om en höjning av gränsen för aktiekapitalet. Men trots dessa uttalanden, fortsätter motionärerna, och trots att utvecklingen vad t.ex. gäller antalet konkurser motiverat en kraftig höjning av minimikapitalet i aktiebolag har ingenting hänt. I motionen framhålls vidare att ett aktiekapital på 50 000 kr. inte ens i rimlig grad utgör en tillräcklig ersättning för att förebygga konkurser och att aktiebolagsformen utnyttjas för ekonomisk brottslighet. Motionärerna hävdar också att andelen eget kapital i många mindre företag är alltför låg för att ge företaget tillräcklig finansiell stadga, något som är en förutsättning för att skapa tillfredsställande trygghet för anställda, långivare och leverantörer. Vidare hänvisas till att lägsta tillåtna gräns för aktiekapitalet i flera västeuropeiska länder är avsevärt högre än i Sverige, vilket är ett tungt vägande skäl för en uppjustering av denna gräns även i vårt land. Enligt motionärerna borde i ett första steg en höjning till 150 000 kr. kunna ske utan dröjsmål. Motionärerna yrkar att det anförda ges regeringen till känna.

Motioner med yrkanden om höjning av minimigränsen för aktiekapitalet har flera gånger tidigare behandlats av riksdagen. Senast prövades frågan hösten 1988 med anledning av en motion med samma syfte som den nu aktuella. I sitt av riksdagen godkända betänkande (1988/89:LU7) anförde lagutskottet att nordiska överläggningar inom kort skulle komma att påbörjas om en översyn av och justeringar i de nordiska aktiebolagslagarna. Utskottet förutsatte att frågan om aktiekapitalets storlek därvid skulle komma att övervägas. Också utvecklingen inom EG på associationsrättens område kunde enligt utskottet bli av betydelse. Sålunda hade ett år 1975 framlagt förslag om införande av en särskild associationsform för företag som är verksamma inom EG, det s.k. Europabolaget, åter tagits upp till diskussion. Enligt förslaget skulle minimikapitalet vara ca 1,8 milj. kr. eller i vissa fall ca 700 000 kr. Vidare hade EG-kommissionen lagt fram förslag till direktiv om införande av en särskild bolagsform för företag med endast en ägare. Med hänvisning till det anförda ansåg utskottet att någon riksdagens vidare åtgärd med anledning av motionen inte var påkallad.

Pågående lagstiftningsarbete

I betalningsansvarskommitténs ovan nämnda betänkande Ansvarsnombrott m.m. har föreslagits vissa lagändringar i syfte att stärka borgenärsskyddet i aktiebolag och ekonomiska föreningar. I det sammanhanget har kommittén ingående övervägt frågan om aktiekapitalets betydelse som säkerhet för borgenärernas fordringar. När det gäller att förhindra olika former av bolagsmissbruk anser kommittén att det inte är någon framkomlig väg att utforma exakta krav på viss storlek på bolagets egna kapital. För att komma till rätta med det angivna problemet föreslår kommittén i stället att personligt betalningsansvar för bolagets ägare och andra som haft inflytande över verksamheten skall inträda i vissa fall då bolaget kan anses ha varit underkapitaliserat i förhållande till bl.a. verksamhetens art och omfattning. Som ovan angivits är kommitténs förslag föremål för överväganden inom justitiedepartementet.

Gällande ordning

Enligt huvudregeln i 3 kap. 1 § ABL har alla aktier lika rätt i bolaget. I bolagsordningen kan dock bestämmas att aktier av olika slag skall finnas eller komma att utges. Avser olikheten mellan aktieslagen röstvärdet, gäller att ingen aktie får ha ett röstvärde som överstiger tio gånger röstvärdet för annan aktie. Bolag som tillkommit före år 1944 och som givit ut aktier med röstvärden som överstiger tio gånger röstvärdet för samtliga aktier av annat slag får dock fortfarande ge ut aktier med de röstvärden som tillkommer redan utgivna aktier.

Motionsmotiveringar

I motiveringen till motion L206 av Bengt Westerberg m.fl. (fp) anförts att lika risk på aktiemarknaden skall ge lika rätt till inflytande och att rätten för börsföretag på A1- och A2-listan att vid nyemission utge aktier med lägre röstvärde bör avskaffas. På sikt skulle då maktkoncentrationen inom börsföretagen minska, samtidigt som aktiemarknadens funktion förbättras och de små aktieägarna skyddas. Motionärerna framhåller att det av rättssäkerhetsskäl inte är acceptabelt att införa retroaktiva lagar och avvisar därför möjligheten att låta den föreslagna regeln gälla också för redan emitterade aktier. De företagare som absolut vill behålla möjligheten till kontroll enligt nuvarande regler skulle enligt motionärerna fortfarande kunna uppnå detta genom att inte låta notera företaget på A1- eller A2-listan. Motionärerna yrkar att riksdagen hos regeringen begär förslag till förbud mot röstvärdesdifferentiering i enlighet med vad som anförts i motionen.

Också i motion L209 av Lars Norberg och Elisabet Franzén (båda mp) kritiserar nuvarande regler om aktiers röstvärde. Motionärerna anser att aktieägarnas inflytande över bolagets verksamhet bör stå i proportion till den uppoffring i form av köp av ett visst antal aktier som de gjort för att denna verksamhet skall kunna bedrivas. Genom att det får förekomma aktier med upp till 1 000 gånger högre röstvärde än andra aktier i samma bolag uttunnas ytterligare det redan svaga sambandet mellan makt och ansvar inom aktiebolagen. Motionärerna begär att ABL ändras så att alla aktier, efter en övergångstid på tio år, måste ha samma röstvärde. I motionen yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen det anförda till känna.

Frågan om röstvärdesdifferentiering har övervägts av röstvärdeskommittén. I betänkandet (SOU 1986:23) Aktiers röstvärde konstaterade kommittén att det inte fanns tillräckligt underlag för att ta slutlig ställning i frågan om röstvärdesdifferentiering. Kommittén som bl.a. hänvisade till att ägarutredningen kartlade frågor om det s.k. korsvisa ägandet ansåg att frågan om röstvärdesdifferentiering i stället borde ställas samman med bl.a. det arbete som bedrevs av ägarutredningen.

Ägarutredningen framhåller i sitt nämnda huvudbetänkande (SOU 1988:38) Ägande och inflytande i svenskt näringsliv att en påtaglig ökning av koncentrationen i de enskilda företagens ägar- och inflytandestruktur kan konstateras under den senaste tioårsperioden. Ett omfattande bruk av aktieslag med olika röstvärden medförde att röstandelskoncentrationen i flertalet av företagen var väsentligt högre än kapitalandelskoncentrationen. Bruket av röstvärdesdifferenser ökade också under perioden. Utredningen framhåller vidare att frågan om koncentrationen i de enskilda företagens ägar- och inflytandestruktur är nära kopplad till förekomsten av aktieslag med olika röstvärden. Enligt utredningens mening är en teoretiskt rimlig utgångspunkt för fördelningen av det totala röstetalet bland bolagets ägare att röstandelen för varje ägare står i proportion till risktagandet. Samtidigt anser dock utredningen att det är av vikt att mindre och expanderande företag med bibehållen inflytandestruktur kan erhålla riskkapital från aktiemarknaden och att större företag i vissa fall har möjlighet att anskaffa kapital på utländska aktiemarknader utan att den svenska kontrollen går förlorad. Vid en samlad bedömning anser sig utredningen i dagsläget inte vilja förorda en förändring av bestämmelserna rörande aktiebolags möjligheter att emittera aktier med olika röstvärde. Betänkandet har remissbehandlats och är för närvarande — i likhet med röstvärdeskommitténs ovannämnda betänkande — föremål för överväganden inom regeringskansliet.

Frågan om röstvärdet för aktier har också tagits upp av Fermentautredningen. Enligt utredningen finns det åtskilligt som talar för ett förbud mot röstvärdesdifferentiering i börsbolag. Emellertid har utredningen inte ansett sig i nuvarande läge böra framlägga något förslag i frågan. När det gäller val och entledigande av styrelseledamöter och revisorer föreslås dock en tvingande regel om begränsningar av rätten att rösta för egna och andras aktier. Vilka åtgärder som kan anses påkallade med anledning av Fermentautredningens rapport är en fråga som ankommer på börsstyrelsen att bedöma.

Frågan om inskränkningar i möjligheten till röstvärdesdifferentiering har tidigare vid åtskilliga tillfällen behandlats av riksdagen. Senast prövades frågan hösten 1988 med anledning av en motion (fp) i ämnet. I sitt av riksdagen godkända betänkande (1988/89:LU7) redogjorde lagutskottet för de utredningsresultat som då nyligen hade framlagts. Utskottet ansåg för sin del att det fanns skäl att avvakta den fortsatta beredningen av frågan och ville därför inte för tillfället förorda någon ändring av bestämmelserna om röstvärdesdifferentiering.

Teckningsrätten för konvertibla skuldebrev

Gällande ordning m.m.

Aktiekapitalet i ett aktiebolag kan ökas genom att nya aktier tecknas mot betalning, nyemission, eller genom att nya aktier ges ut eller att tidigare aktiers nominella belopp höjs utan betalning, fondemission. Vid fondemission och vid nyemission, där de nya aktierna skall betalas kontant, gäller som huvudregel att aktieägarna har företrädesrätt till de nya aktierna i förhållande till sitt aktieinnehav. I bolagsordningen kan emellertid föreskrivas en annan fördelningsgrund mellan aktieägarna. Vidare kan — enligt en regel som infördes vid 1973 års reform av aktiebolagsrätten — i samband med beslut om nyemission mot kontant betalning avsteg göras från huvudregeln så att endast vissa aktieägare eller andra än aktieägare får teckna de nya aktierna, s.k. riktade emissioner. Som inledningsvis nämnts öppnades år 1973 också en möjlighet för aktiebolag att mot vederlag utfärda skuldebrev, som innehåller en utfästelse från bolaget om att fordringsägaren skall ha rätt att helt eller delvis byta ut sin fordran enligt skuldebrevet mot aktier i bolaget (5 kap. 1 § ABL). Skuldebrev av denna typ kallas konvertibla skuldebrev eller konvertibler. Aktiebolag kan även mot vederlag utge skuldebrev förenade med optionsrätt till nyteckning. Sådana skuldebrev ger borgenären rätt att teckna aktier i bolaget mot betalning. Liksom vid nyemission av aktier gäller vid emission av konvertibler och skuldebrev förenade med optionsrätt att aktieägarna har företrädesrätt i förhållande till sitt aktieinnehav men att avsteg kan göras från huvudregeln.

En person som innehar ett konvertibelt skuldebrev kan, om bolagets verksamhet utvecklas i förmånlig riktning och kursen på bolagets aktier stiger, konvertera skuldebrevet och såsom aktieägare bli delaktig av kursstegringen. Om bolagets utveckling däremot är oförmånlig har han, jämförd med en aktieägare, den fördelen att han kan välja att stanna kvar i den mera säkra ställningen såsom fordringsägare med fast

ränta och med företråde till betalning framför aktieägarna om bolaget tvingas träda i likvidation. Från bolagets synpunkt åter ger möjligheten att utge konvertibla skuldebrev den fördelen — vid sidan av underlåtandet av bolagets kapitalförsörjning — att räntan på lånet kan sättas lägre än om det rört sig om skuldebrev utan konverteringsrätt.

Beslut om nyemission av aktier samt om emission av konvertibler och skuldebrev förenade med optionsrätt skall i princip fattas av bolagsstämman. Detsamma gäller beslut om eventuella avsteg från aktieägarnas företrädesrätt. För beslut krävs blott enkel majoritet. Måste bolagsordningen ändras — t.ex. i fråga om aktiekapitalets storlek — krävs dock kvalificerad majoritet. I de fall bolagsordningen inte behöver ändras kan bolagsstämman bemyndiga styrelsen att fatta beslut om emission och att därvid göra avsteg från företrädesrätten. Styrelsen har också möjlighet att fatta sådana beslut utan bemyndigande under förutsättning av bolagsstämmans godkännande.

För börsbolag och OTC-bolag samt dotterbolag till sådana bolag gäller särskilda regler enligt lagen (1987:464) om vissa riktade emissioner i aktiemarknadsbolag, m.m. I de nämnda bolagen får bolagsstämman inte till styrelsen delegera beslutanderätten om riktade emissioner till bl.a. anställda i allmänhet eller till ledande befattningshavare eller styrelseledamöter i det emitterande bolaget eller till dessa personalkategorier i ett annat företag i samma koncern. Reglerna avser såväl nyemission av aktier som emission av konvertibla skuldebrev och skuldebrev förenade med optionsrätt. Emissionsbesluten måste i dessa fall fattas eller i efterhand godkännas av bolagsstämman. Bolagsstämmans beslut blir giltigt endast om det har biträts av aktieägare som företräder nio tiondelar av såväl de vid stämman avgivna rösterna som de aktier som är företrädda på stämman. För moderbolags rätt att delta i beslut om riktade emissioner på bolagsstämma i dotterbolag gäller särskilda regler. Några regler rörande den närmare utformningen av emissionsvillkoren finns varken i ABL eller 1987 års lag. Vid införandet av den sistnämnda lagen uttalade föredragande departementschefen att det visserligen kunde finnas behov av riktlinjer för emissionsvillkorens utformning men att det fanns skäl att avvakta resultatet av den självsanering som pågick (prop. 1986/87:76 s. 23).

Motionsmotivering

I motion L210 av Nils T Svensson (s) anføres att många större aktiebolag under senare år erbjudit olika grupper av anställda att köpa konvertibler i företaget och att det naturligtvis är bra att de anställda känner intresse för det företag de arbetar i och också kan bli delaktiga i de ekonomiska framgångar som alla anställda i företaget medverkat till. Motionären konstaterar vidare att en procentuellt sett betydande andel av konvertiblerna ofta har erbjudits tjänstemän som har del i företagets ledning på grund av att deras intresse för företaget och betalningsförmåga ansetts vara större. Den stimulerande effekt på engagemanget i ett företag som innehav av konvertibler kan medföra har

också ansetts vara störst bland dessa kategorier av anställda. Eftersom såväl vinstförväntningar som förlustrisker enligt motionären är lättare att upptäcka för personer i eller nära företagets styrelser och ledning medför emellertid ett ökat aktieinnehav i det egna företaget risker för insideraffärer av svårkontrollerad karaktär, något som i sin tur kan medföra behov av hårt reglerad lagstiftning eller sådan turbulens på aktiemarknaden som på sikt kan skada svenskt näringsliv och vara till förfång för de mindre aktieägarna. På anförda skäl förordar motionären att erbjudande till anställda om köp av konvertibler begränsas till en viss procentandel av den anställdes årslön hos företaget. En sådan åtgärd skulle enligt motionären utgöra ett ganska begränsat intrång i företagets och deras anställdas bestämmanderätt, och den bör ses i relation till bankinspektionens och börsens möjligheter att bevaka en verkligt fri finansmarknad där informationen är öppen för alla slag av placerare. Motionären yrkar att riksdagen hos regeringen begär en översyn av lagstiftningen om teckning av konvertibler med syfte att införa begränsningar i teckningsrätten i enlighet med vad som anförs i motionen.

Pågående arbete

Som ovan redovisats tillkallade regeringen år 1987 på riksdagens begäran en kommitté (värdepappersmarknadskommittén, Fi 1987:03) med uppdrag att överväga frågor som rör regler och tillsyn på värdepappersmarknaden m.m. Till de frågor som kommittén har att behandla hör också frågor som rör insiderhandel. Kommittén beräknas slutföra sitt arbete under hösten 1989.

Remissyttranden

På lagutskottets begäran har yttrande över motionen avgivits av Sveriges industriförbund, Styrelsen för Stockholms fondbörs, Landsorganisationen i Sverige (LO), Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Småföretagens riksorganisation SHIO och Nämnden för aktiemarknadsfrågor (Aktiemarknadsnämnden). Centralorganisationen SACO/SR har beretts tillfälle att yttra sig men har förklarat sig avstå därifrån.

Aktiemarknadsnämnden erinrar om att nämnden nyligen offentliggjort ett uttalande med riktlinjer för utformningen av vissa villkor vid emissioner av konvertibla skuldebrev till anställda m.fl. i aktiemarknadsbolag m.m. En fråga som särskilt behandlas i uttalandet gäller tecknings- och tilldelningsbeloppens storlek. Nämnden uttalar att nivå bör framstå som rimlig sedd i relation till den anställdes lön och andra anställningsvillkor. En begränsning till 50 % av årslönen anges härvid som ett riktmärke, men nämnden anser det olämpligt att låsa utvecklingen vid ett bestämt tal. Enligt nämndens mening kan man tänka sig fall där det kan vara i alla aktieägares och bolagets intresse att de anställda förvärvar konvertibler till högre belopp. En bedömning bör därför ske från fall till fall med beaktande av det emitterande

bolagets förhållanden. I sitt yttrande till lagutskottet anför nämnden att en reglering av frågan på det sätt som motionären föreslagit skulle omöjliggöra hänsynstaganden av nyss berört slag. Frågan om lagstiftning bör enligt nämndens mening anstå till dess resultatet av de åtgärder som vidtagits i självreglerande syfte visat sig otillräckligt. Mot bakgrund av det anförda avstyrker nämnden det i motionen framlagda förslaget.

Industriförbundet och *Styrelsen för Stockholms fondbörs* hänvisar i sina yttranden till bl.a. aktiemarknadsnämndens ovannämnda uttalande och avstyrker motionen. *LO* instämmer i kravet på en översyn av lagstiftningen om teckning av konvertibler men menar att en sådan översyn bör ske utifrån andra utgångspunkter än de som anförs i motionen. *TCO* avstyrker motionen under anförande att en begränsning av teckningsrätten för konvertibler inte löser problemen med insiderhandel och att om man av rättviseskäl vill införa en begränsningsregel det inte är rätt att låta den anställdes årsinkomst utgöra grund för beräkningen av teckningsrätten. Även *Småföretagens riksförbundet SHIO* avstyrker motionen och gör gällande att motionärens förslag inte torde ha någon faktisk effekt när det gäller att förhindra eller upptäcka insideraffärer.

En fullständig redovisning av remissyttrandena finns i bilaga till betänkandet.

Utländska styrelseledamöter m.m.

Gällande ordning

Enligt 8 kap. 4 § ABL skall styrelseledamot och verkställande direktör vara svenska medborgare och bosatta i Sverige. Med svenskt medborgarskap jämställs medborgarskap i annat nordiskt land. Nordiska medborgare som är bosatta i annat nordiskt land än Sverige kan dock vara styrelseledamöter om minst halva antalet styrelseledamöter är bosatta i Sverige. Från kravet på medborgarskap och bosättning kan kommerskollegium eller, i vissa fall, regeringen ge dispens.

Också för revisorerna uppställs i ABL krav på svenskt medborgarskap och bosättning i Sverige, 10 kap. 2 §. Kravet på medborgarskap är i praktiken av begränsad betydelse, eftersom det inte gäller för den som är auktoriserad eller godkänd revisor. På samma sätt som för styrelseledamot och verkställande direktör kan dispens ges från kravet på medborgarskap och bosättning i Sverige.

För att en revisor skall bli auktoriserad eller godkänd gäller enligt förordningen (1973:221) om auktorisation och godkännande av revisorer som förutsättning bl.a. att han är bosatt i Sverige. Något krav på svenskt medborgarskap uppställs däremot inte.

Krav på medborgarskap och bosättning i Sverige för valbarhet till uppdrag som styrelseledamot, verkställande direktör och revisor finns också i annan lagstiftning. Enligt lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar exempelvis gäller motsvarande krav för funktionärerna i ekonomiska föreningar.

Motionsmotivering

I motion L205 av Nic Grönvall (m) påpekas att de nuvarande reglerna om förutsättningarna för auktorisation eller godkännande av revisorer och ABL:s regler om revisorer innebär en dubbelkontroll av om revisorn är bosatt i Sverige. Motionären erinrar om att det inom ramen för FN:s, OECD:s och EG:s verksamhet görs långtgående ansträngningar att avveckla nationella begränsningar i rätten att äga och bedriva rörelse i olika länder och att det parallellt härmed sker en internationalisering av revisorsfunktionen, där man i allt högre grad arbetar efter likartade etiska och kvalitetsmässiga normer. Enligt motionären finns det starka skäl att anpassa svensk lagstiftning till den pågående internationaliseringen av näringsverksamheten. Motionären menar vidare att Sveriges internationella åtaganden med stor sannolikhet kommer att leda till en friare kapitalmarknad med följd att utländska investeringar kan komma att öka i Sverige. Det argument som ursprungligen åberopades för upprätthållande av nationalitetskravet vid utseende av styrelseledamöter, verkställande direktör och revisorer har därmed enligt motionärens uppfattning fallit, och svensk lagstiftning kan rimligen kontrollera i Sverige bedriven näringsverksamhet utan särskilda nationalitetskrav. Kommerskollegium har enligt motionären regelmässigt godtagit nordiska medborgare bosatta utanför Norden som styrelseledamöter liksom även utomnordiska medborgare under förutsättning att deras antal inte uppgår till mer än en tredjedel av hela antalet styrelseledamöter. Mot bakgrund av det anförda anser motionären att kravet på svenskt medborgarskap bör kunna slopas i ABL och andra motsvarande lagar medan kravet på bosättning i Sverige behålls för hälften av hela antalet styrelseledamöter och verkställande direktörer. I motionen yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag till lagändringar i enlighet med vad som anförts i motionen.

Pågående arbete

I anslutning till anslagsframställningen för budgetåret 1988/89 har kommerskollegium i skrivelse till regeringen föreslagit att kravet på medborgarskap slopas i bl.a. ABL och föreningslagen samt att bosättningskravet utformas så att endast hälften av antalet styrelseledamöter behöver vara bosatta här i landet. Framställningen, som hör till justitiedepartementets beredningsområde, är för närvarande föremål för remissbehandling.

Frågan om ett slopande av kravet på svenskt medborgarskap för valbarhet till styrelseledamot prövades av riksdagen hösten 1987 (AU 1987/88:10) med anledning av en motion (fp) i ämnet. I sitt i ärendet avgjvna yttrande (LU 1987/88:4 y) erinrade lagutskottet om att reglerna i ABL om kvalifikationskrav på styrelseledamöter och verkställande direktör fick sin nuvarande utformning år 1984 (prop. 1983/84:184, LU 1984/85:8) och trädde i kraft den 1 januari 1985. Samtidigt infördes särskilda regler i lagen (1983:1034) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m. som ger regeringen möjlighet att bestämma att bl.a. styrelseledamöter i krigsmaterielindustrin skall vara svenska medborgare och bosatta i Sverige. Tidigare gällde enligt ABL att nordiska medborgare liksom medborgare i andra länder endast kunde vara styrelseledamot eller verkställande direktör efter dispens.

Lagutskottet hänvisade till att motionsspörsmålet hade aktualiserats hos regeringen genom en skrivelse från kommerskollegium och framhöll att frågan om ett slopande av behörighetsvillkoret i ABL krävde ingående överväganden med hänsyn till den betydelse nationalitetskravet har inom krigsmaterieföretagen och försvarsindustrin i övrigt. Regeringens ställningstagande till spörsmålet borde inte föregripas genom något uttalande i saken från riksdagens sida, och lagutskottet förordade därför att motionen avslogs. I sitt av riksdagen godkända betänkande i ärendet förklarade sig arbetsmarknadsutskottet dela lagutskottets bedömning och anförde att motionen inte borde föranleda någon riksdagens åtgärd.

Skadeståndsansvar m.m. för styrelseledamöter och aktieägare

Gällande ordning

I ABL finns särskilda bestämmelser om styrelsens och verkställande direktörens befogenheter och skyldigheter. Styrelsen eller annan företrädare för bolaget skall sålunda bl.a. visa lojalitet mot bolaget och får enligt den s.k. generalklausulen i 8 kap. 13 § ABL inte fatta beslut som är ägnat att bereda otillbörlig fördel åt aktieägare eller annan till nackdel för bolaget eller annan aktieägare. Styrelseledamöterna och verkställande direktören är vidare skyldiga att i förhållande till enskilda aktieägare samt bolagets borgenärer och andra utomstående iaktta bestämmelserna i ABL och bolagsordningen. Enligt 15 kap. 1 § ABL är bl.a. styrelseledamot och verkställande direktör, som vid fullgörande

av sitt uppdrag uppsåtligen eller av oaktsamhet skadar bolaget, skyldig att ersätta den uppkomna skadan. Detsamma gäller när skadan vållas aktieägare eller annan genom överträdelse av ABL eller bolagsordningen. Ett motsvarande skadeståndsansvar åvilar enligt 15 kap. 2 § ABL bolagets revisorer.

Också bolagets aktieägare kan ådra sig skadeståndsskyldighet. Enligt 15 kap. 3 § ABL gäller sålunda att aktieägare är skyldig att ersätta skada som han genom att medverka till överträdelse av ABL eller bolagsordningen uppsåtligen eller av grov oaktsamhet tillfogar bolaget, aktieägare eller annan.

Skadeståndsansvaret för aktieägare, styrelseledamöter m.fl. kan enligt 15 kap. 4 § ABL jämkas efter vad som är skäligt med hänsyn till handlingens beskaffenhet, skadans storlek och omständigheterna i övrigt.

Vid sidan av det skadeståndsansvar som följer av 15 kap. ABL gäller enligt 13 kap. 2 § ett personligt betalningsansvar för styrelseledamöter och andra — t.ex. aktieägare — som handlar på bolagets vägnar. I lagrummet finns bestämmelser om tvångslikvidation av ett aktiebolag när bolagets eget kapital understiger hälften av det registrerade aktiekapitalet. I fråga om styrelsen gäller att den vid befarad kapitalförlust är skyldig att ofördröjligen upprätta en särskild balansräkning och att vidta också andra åtgärder för bolagets försättande i likvidation. Om de angivna skyldigheterna försummas blir styrelseledamöterna och andra som med vetskap om försummelsen handlar på bolagets vägnar personligen ansvariga för de förpliktelser som därefter uppkommer för bolaget. Till skillnad från vad som gäller enligt 15 kap. kan betalningsansvaret vid underlåten likvidation inte jämkas. En annan skillnad är att betalningsansvaret inträder vare sig den skada som drabbar borgenärerna har samband med styrelseledamotens underlåtenhet eller ej. Efter lagändring som trädde i kraft den 1 januari 1988 gäller emellertid generellt att en styrelseledamot undgår det personliga ansvaret enligt 13 kap. 2 § om han kan visa att underlåtenheten inte beror på försummelse av honom.

Motionsmotiveringar

I motion L203 av Bengt Harding Olson (fp) kritiseras det förhållandet att skadeståndsansvar för en aktieägare förutsätter att aktieägaren förfarit grovt oaktsamt. Motionären påpekar att delägare i handelsbolag kan bli skadeståndsskyldiga även då de genom oaktsamhet, som inte behöver vara grov, medverkat till en skada och menar att skillnaden mellan de båda ansvarsreglerna blir särskilt svårförståelig i betraktande av de många fall i vilka ett aktiebolag drivs av en ensam aktieägare. En ändring av ABL så att även så att säga normalt oaktsam medverkan till skada medför skadeståndsskyldighet för aktieägare skulle enligt motionären skärpa aktieägarnas intresse av verksamheten, stävja missbruk av bolagsformen på borgenärernas bekostnad och underlätta tillämpning-

en av lagreglerna. Samtidigt skulle det inte finnas någon risk för att någon aktieägare skulle bli alltför hårt drabbad eftersom lagen redan ger möjlighet till jämkning av skadestånd. Motionären yrkar att riksdagen beslutar om sådan ändring i 15 kap. ABL att skärpning sker av aktieägares skadeståndsansvar.

I motion L207 av Lars-Ove Hagberg m.fl. (vpk) framhålls att de anställdas representanter i bolagsstyrelserna för närvarande har samma skadestånds- och betalningsansvar som andra styrelseledamöter. Enligt motionärerna finns det emellertid tungt vägande skäl för att undanta de anställdas representanter från det ekonomiska ansvaret. Sålunda är de stämмоvalda styrelseledamöternas uppdrag att åstadkomma största möjliga vinst för bolaget medan däremot löntagarrepresentanterna är valda för att tillvarata de anställdas intresse av en trygg anställning och goda arbetsförhållanden. Dessa intressen är enligt motionärerna oförenliga. De stämмоvalda ledamöterna gör en marknadsekonomisk bedömning av ekonomisk risk i förhållande till ekonomisk belöning medan löntagarrepresentanterna med nuvarande lagstiftning tvingas ta en stor personlig risk utan att någon ekonomisk belöning ställs i utsikt. Vidare anser motionärerna att de anställdas representanter bör ha någon form av maktbefogenheter, t.ex. vetorätt vid vissa beslut. I motionen begärs att riksdagen beslutar att i lagen om styrelserepresentation för de privatanställda undanta de anställdas styrelserepresentanter från betalningsansvar i enlighet med vad i motionen anförts.

Tidigare behandling

Vid 1986/87 års riksmöte behandlade utskottet en motion vari bl.a. föreslogs en begränsning av skadeståndsansvaret för sådana styrelseledamöter som endast har en begränsad insyn i bolaget samt en motion om inskränkningar i styrelseledamöters möjligheter att teckna ansvarsförsäkring. I sitt av riksdagen godkända betänkande LU 1986/87:27 avstyrkte utskottet bifall till motionerna. Beträffande frågan om begränsning av skadeståndsansvaret framhöll utskottet att styrelsen i ett aktiebolag skall svara för ledningen av bolaget och alltså fyller en synnerligen viktig funktion. Det är därför viktigt att varje styrelseledamot känner sitt ansvar för att ledningsfunktionen utövas på ett riktigt sätt. Utskottet påpekade vidare att en styrelseledamots skadeståndsansvar alltid är individuellt eftersom en förutsättning för att ansvar skall kunna utkrävas av vederbörande är att han med uppsåt eller av oaktsamhet skadat bolaget eller annan. Bedömningen av huruvida uppsåt eller oaktsamhet förelegat följer allmänna skadeståndsrättsliga principer, fortsatte utskottet, och grundas bl.a. på faktiska förhållanden i bolaget och dess styrelse. De olika uppgifter som kan ankomma på skilda styrelseledamöter liksom styrelseledamöternas personliga kvalifikationer är omständigheter som härvidlag kan ha betydelse. En annan sådan omständighet ansåg utskottet vara om en ledamot på grund av bristfälligt beslutsunderlag inte känt till eller bort känna till vissa

faktiska förhållanden. Eftersom ansvaret är personligt kan en bedömning av vilken grad av oaktsamhet som ligger varje styrelseledamot till last leda till att vissa ledamöter blir ansvariga men inte andra. Utskottet pekade även på att skadeståndsansvaret kan jämkas enligt 15 kap. 4 § ABL.

I fråga om motionsförslaget om inskränkningar i möjligheterna att teckna ansvarsförsäkring framhöll utskottet bl.a. att det är angeläget att en skadelidande kan få fullgod ersättning och att det därför ligger i den skadelidandes intresse att det finns en försäkring som täcker uppkommande skadeståndsskyldighet.

Frågan om en begränsning av styrelseledamöternas ansvar behandlades ånyo av riksdagen hösten 1988 med anledning av ett motionskrav härom. I linje med vad utskottet uttalade år 1987 vid behandlingen av det nyss nämnda motionsförslaget om begränsning av vissa styrelseledamöters skadeståndsansvar kunde utskottet inte finna att en ansvarsbegränsning var påkallad. På hemställan av utskottet avlog riksdagen den ifrågavarande motionen (1988/89:LU7).

Den ovan nämnda bestämmelsen i 13 kap. 2 § ABL fick sin nuvarande utformning i samband med införandet av lagen om styrelserepresentation för privatanställda (prop. 1987/88:10, AU10). I propositionen tog föredragande statsrådet avstånd från tanken på att de anställdas styrelserepresentanter skulle undantas från betalningsansvaret enligt lagrummet i fråga. I en med anledning av propositionen väckt motion (s) yrkades att arbetstagarrepresentanterna borde helt undantas från betalningsansvaret eller i vart fall bli ansvariga endast i börsnoterade företag.

På arbetsmarknadsutskottets begäran avgav lagutskottet yttrande i ärendet (LU 1987/88:4 y). I yttrandet underströk lagutskottet, såvitt nu är av intresse, att det är viktigt att de styrelseledamöter som företräder de anställda deltar i bolagsstyrelsens arbete på samma villkor som gäller för övriga styrelseledamöter och att de betraktas som fullvärdiga ledamöter i bolagsstyrelsen. Om särskilda regler för arbetstagarledamöternas betalningsansvar skulle införas och därmed avsteg göras från likställighetsprincipen skulle det, såsom hade framhållits i propositionen, kunna få till följd att arbetstagarledamöternas arbete betraktades som mindre seriöst, något som lätt skulle få negativa konsekvenser för samarbetet och insynsmöjligheterna i företaget. Med hänsyn till det anförda var lagutskottet lika litet som departementschefen berett att förorda en särreglering beträffande arbetstagarledamöterna. I sitt av riksdagen godkända betänkande (AU 1987/88:10) anslöt sig arbetsmarknadsutskottet till vad lagutskottet anförde.

Betalningsansvarskommittén, som tillkallades på initiativ av lagutskottet (se LU 1982/83:16), har i betänkandet (SOU 1987:59) Ansvarsgenombrott m.m. föreslagit att ABL ändras så att aktieägare, som begagnat sitt inflytande över bolaget på ett gentemot borgenärerna otillbörligt sätt, skall kunna bli personligen ansvarig för den skada som därigenom uppkommit för borgenärerna. Personligt betalningsansvar skall enligt förslaget kunna inträda också för andra personer som har ett bestämmande inflytande över bolagets verksamhet. Ansvar skall dock inte inträda i annat fall än då bolagets ekonomiska underlag varit uppenbart otillräckligt i förhållande till verksamhetens art och omfattning samt till förutsebara risker. Kommitténs betänkande har remissbehandlats och är för närvarande föremål för överväganden inom justitiedepartementet.

Nya företagsformer

Motionsmotivering

I motion L211 av Håkan Hansson m.fl. (c) framhålls att den privata tjänstesektorn har fått allt större betydelse för näringslivet. De tjänsteproducerande företagen är i hög grad beroende av den kunskap som finns i företagen och av den specifika kunskap som de anställda besitter. De tillgångar i form av kapital och arbetskraft som traditionellt värderats högst har däremot kommit att spela en mindre framträdande roll i dessa företag. Denna utveckling är särskilt påfallande i vissa forsknings- och kunskapsintensiva branscher och gäller i synnerhet högteknologiska och specialiserade näringsgrenar. Enligt motionärerna finns det en betydande okunnighet om och brist på förståelse för denna utveckling. Inte heller lagstiftningen har anpassats till de nya förhållandena. Sålunda gäller samma regler i fråga om ekonomisk avkastning m.m. för de forsknings- och kunskapsintensiva företagen, vilka i regel är småföretag som dock drivs i form av aktiebolag, som för andra företag. Detta leder enligt motionärerna till att många av dessa företag alltför snabbt åsätts för höga avkastningskrav. Med nuvarande regler värderas anläggningstillgångarna i dessa företag för högt medan deras viktigaste tillgång — humankapitalet eller den kunskap som de anställda representerar — däremot inte alls värderas som någon tillgång. Enligt motionärerna är nu angivna förhållanden den vanligaste orsaken till att många kunskapsintensiva och framtidsorienterade företag visar dålig lönsamhet och hämmas i sin utvecklingskraft. För denna typ av företag finns i dag ingen ändamålsenlig associationsform, vilket i sin tur påverkar värderings- och skattefrågor. En ny företagsform byggd på personassociation måste därför utvecklas. Den i

dag tillgängliga personassociationsformen — den ekonomiska föreningen — har visserligen, fortsätter motionärerna, betydande fördelar men också den nackdelen att den inte kan förena medlemskap med externt delägarskap genom kapitalinsats. Det har nämligen visat sig svårt för ekonomiska föreningar att locka till sig externt riskvilligt kapital.

I motionen framhålls vidare att privat företagande börjat ta över en del av den verksamhet som tidigare ombesörjts av det allmänna på sådana områden som äldreomsorg, socialvård och barnomsorg. Verksamheten kan bestå i drivande av daghem, vårdcentraler och fritidsanläggningar. Vid denna privata företagsverksamhet spelar det humankapital som finns i företagen en mycket viktig roll. Den ekonomiska föreningen som företagsform bör därför enligt motionärerna utvecklas som ett privat komplement till offentlig verksamhet.

Motionärerna yrkar att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om behovet av nya företagsformer (yrkande 1) samt att riksdagen hos regeringen begär att en utredning tillsätts med uppdrag att utreda frågan om nya företagsformer i enlighet med vad som anförs i motionen (yrkande 2).

Tidigare behandling

Som inledningsvis redovisats lade 1974 års bolagskommitté fram ett förslag år 1978 till lagstiftning om en särskild bolagsform för mindre företag, s.k. andelsbolag. Lagförslaget anslöt sig nära till ABL. En skillnad var emellertid att andelarna i ett andelsbolag inte skulle kunna överlåtas lika fritt som aktier. Enligt kommitténs förslag skulle andelskapitalet i ett andelsbolag vara lägst 20 000 kr. Samtidigt föreslogs att ABL skulle ändras så att den undre gränsen för aktiekapitalet höjdes från 50 000 kr. till 125 000 kr. Betänkandet remissbehandlades, varvid betydande invändningar framfördes mot förslaget. Med anledning av remisskritiken beslöt den dåvarande regeringen att inte lägga fram något förslag på grundval av betänkandet. I stället skulle frågan om särskilda och enklare regler för de mindre företagen övervägas ytterligare inom justitiedepartementet. Det arbete som därefter bedrevs i departementet gav vid handen att ABL:s regler i allt väsentligt passar även för mindre företag men att det fanns anledning att ändra ABL i två avseenden. Det ena gällde en ökning av möjligheterna att begränsa aktiers fria överlåtbarhet i syfte att delägarkretsen bättre skulle kunna kontrolleras och det andra en ökning av minoritetsskyddet. I proposition 1979/80:143 om ny lagstiftning om handelsbolag m.m. framlades förslag till en ökning av minoritetsskyddet i aktiebolag med få aktieägare. Något förslag om begränsning av aktiers överlåtbarhet innehöll däremot inte propositionen. Med hänsyn till den kritik som lagrådet riktat mot ett i lagrådsremissen upptaget förslag om förköpsklausuler avstod nämligen departementschefen från att lägga fram något förslag på denna punkt, samtidigt som han konstaterade att det fanns anledning att återkomma till frågan senare.

Proposition 143 behandlades av riksdagen vid 1980/81 års riksmöte. Både i samband med propositionen och senare under riksmötet 1980/81 behandlade lagutskottet motioner, vari framfördes önskemål om en särskild företagsform för mindre företag och motioner om höjning av minimigränsen för aktiekapitalet (LU 1980/81:4 och 28, jfr ovan s. 5 — 6). På hemställan av utskottet avtog riksdagen motionerna. Utskottet framhöll att det på grund av flera omständigheter kunde vara lämpligt att ytterligare överväganden kommer till stånd när det gäller frågan om en skillnad mellan de regler som skall gälla för de största aktiebolagen och dem som skall reglera de något mindre företagens verksamhet. En sådan omständighet var önskemålet att underlätta nyetablering och stödja de mindre företagen. En annan var behovet av regler som gör det möjligt för delägarna i ett mindre aktiebolag att kunna kontrollera delägarkretsen. Utskottet pekade vidare på att särskilda problem kan uppstå när en eller flera delägare i ett företag med ett begränsat antal aktieägare önskar avsluta sitt engagemang i företaget och att bestämmelser om t.ex. rätt för sådan aktieägare att härvid begära inlösen av aktierna kan bli erforderliga. Även när det gäller de största aktiebolagen kunde det uppstå behov av särbestämmelser, som inte rimligen bör gälla alla aktiebolag. Utskottet uppehöll sig därefter vid frågan om en höjning av den undre gränsen för aktiekapitalet i de större bolagen. Vidare kunde enligt utskottet ett framtida ställningstagande till frågan om en begränsning av möjligheterna att driva större företag i handelsbolagsform bli av betydelse. Även andra faktorer kunde göra det lämpligt att ABL sågs över.

Enligt utskottets mening var det emellertid inte meningsfullt att då begära en förnyad översyn av frågan om särskilda bolagsregler för mindre företag. Som konstaterats vid de ingående överväganden av spörsmålet som föregått proposition 143 passar ABL:s regler i allt väsentligt även de mindre företagen. Utskottet pekade i sammanhanget också på att utvecklingen under senare tid inte gav stöd för antagande att nuvarande regler i någon mera betydande utsträckning lade hinder i vägen för nyetableringar.

Frågan återkom motionsvägen vid riksmötena 1982/83, 1983/84, 1984/85 och 1986/87. På hemställan av lagutskottet, som vid samtliga tillfällen ansåg att grund saknades för ändrat ställningstagande från riksdagens sida, avtog motionerna (se senast LU 1986/87:5). Vid 1987/88 års riksmöte väcktes åter en motion med önskemål om ett särskilt regelsystem för småföretag. I sitt av riksdagen godkända betänkande NU 1987/88:25 avstyrkte näringsutskottet bifall till motionen under hänvisning till vad lagutskottet tidigare anfört i ämnet.

Kooperationsutredningen, som tillkallades år 1977 och vars betänkande (SOU 1984:9) Kooperativa föreningar kom att läggas till grund för den år 1987 genomförda lagstiftningen om ekonomiska föreningar, övervägde under sitt utredningsarbete frågan om en ny lag på området skulle ges ett vidare tillämpningsområde än den dåvarande. Utredningen framhöll att den kooperativa samverkansformen fått ny aktualitet

som ett alternativ för organisation av ekonomisk verksamhet och pekade på några kooperativa former som kunde byggas ut. Hit hörde enligt utredningen bl.a. arbetskooperativ där medlemmarna är både ägare och anställda och förutom en kapitalinsats också satsar sin arbetskraft, hantverkskooperativ i vilka tillhandahålls företagservice av olika arter som hjälp med exempelvis marknadsföring och produktutveckling samt sociala kooperativ med uppgift att ge medlemmarna social service t.ex. genom barnomsorg och äldreomsorg. Utredningen föreslog att en ny lagstiftning liksom 1951 års lag skulle omfatta föreningar som har till ändamål att främja medlemmarnas ekonomiska intressen genom ekonomisk verksamhet i vilken medlemmarna deltar som konsumenter, leverantörer eller på annat sätt. För att främja den kooperativa samverkansformen borde det emellertid enligt utredningen öppnas en möjlighet även för föreningar som inte helt uppfyller de nämnda rekvisiten att låta registrera sig som ekonomiska föreningar.

I proposition 1986/87:7 om ekonomiska föreningar tog departementschefen på närmare anförda skäl avstånd från tanken på att andra föreningar än de som främjar medlemmarnas ekonomiska intressen genom ekonomisk verksamhet skall kunna bli ekonomiska föreningar.

Frågan om stöd för kooperativa verksamhetsformer behandlades av riksdagen senast våren 1989 med anledning av två motioner (s, c). Näringsutskottet anförde därvid (1988/89:NU23) att utvecklingen av såväl befintlig som ny kooperativ verksamhet är betydelsefull från allmän näringspolitisk synpunkt och att de kooperativa företagen så långt möjligt bör ges förutsättningar likvärdiga med dem som gäller för andra företagsformer. Emellertid hade enligt näringsutskottet nyföretagandet i kooperativ form inte utvecklats i önskvärd omfattning. Det fanns därför skäl för en analys av kooperationens utvecklingsmöjligheter på nya områden, varvid problem och hinder som försvårar kooperativ verksamhet särskilt borde uppmärksammas. Näringsutskottet ansåg att regeringen borde tillse att en sådan analys kom till stånd, lämpligen genom kooperativa rådets försorg. Riksdagen anslöt sig härtill och gav som sin mening vad näringsutskottet sålunda anfört regeringen till känna.

Mot näringsutskottets ovan redovisade ställningstagande reserverade sig ledamöterna från moderata samlingspartiet och folkpartiet, vilka hävdade att det inte finns något motiv för att staten skall ta särskilda initiativ för att stimulera den kooperativa företagsverksamheten. Tvärtom, menade reservanterna, gagnas inte kooperationen — med sin folkrörelsekaraktär — av att staten tilldelas en styrande roll över utvecklingsarbetet.

År 1986 tillkallades folkrörelseutredningen med uppdrag att föreslå åtgärder med syfte att ge ett ökat ansvar åt folkrörelser, föreningar och kooperativ i offentlig verksamhet. Utredningen avlämnade år 1987 betänkandena (SOU 1987:33) Ju mer vi är tillsammans och (SOU 1987:35) Ju mer vi är tillsammans, del 3 Underlag för reformer samt förslag. I betänkandena föreslår utredningen olika åtgärder i syfte att underlätta för föreningar att verka på olika samhällsområden, exempelvis inom barnomsorg, fritid och kultur, och att därmed åta sig annars kommunala uppgifter. Sålunda föreslås bl.a. att tillämpningsområdet för lagen om ekonomiska föreningar vidgas i enlighet med det ovan redovisade förslaget från kooperationsutredningen och att kravet på minsta antal medlemmar i en ekonomisk förening sänks från fem till tre.

Med anledning av riksdagens ovannämnda uttalande har regeringen nyligen tilldelat kooperativa rådet fler och förtydligade uppgifter. Förutom sina tidigare arbetsuppgifter att fungera som kontaktorgan mellan staten och de kooperativa organisationerna skall rådet sålunda också undersöka hur de kooperativa idéerna kan bidra till förnyelse av den offentliga sektorn. Samtidigt skärps arbetet med att följa den kooperativa företagsformens villkor i relation till andra företagsformer. Vidare skall den kooperativa sektorns betydelse och ställning i samhällsekonomin uppmärksammas, bl.a. vad gäller forskning om Kooperationen som idé och företagsform. Rådet skall också ta upp centrala frågor som berör konsumenternas ställning på marknaden. Till rådets arbetsuppgifter skall även höra att uppmuntra utvecklingen av såväl befintlig som ny kooperativ verksamhet.

I sitt nyligen framlagda betänkande Reformerad företagsbeskattning (SOU 1989:34) föreslår utredningen om reformerad företagsbeskattning en genomgripande förändring av den svenska företagsbeskattningen med en kraftigt sänkt skattesats och betydande breddning av skattebasen. Utredningen föreslår härjämte bl.a. att handelsbolag och andra juridiska personer görs till egna skattesubjekt under förutsättning att de är registrerade. Avsikten är att i princip samma skatteregler skall gälla för handelsbolag som för aktiebolag. Enligt utredningen bör det nya skattesystemet i sin helhet kunna införas den 1 januari 1991. Utredningens betänkande är för närvarande föremål för remissbehandling.

Inom Europeiska gemenskaperna (EG) har strävandena att harmonisera aktiebolagsrätten mellan medlemsländerna resulterat i bl.a. flera förslag till en förordning om s.k. Europabolag. Avsikten är att ett sådant Europabolag skall utgöra en särskild associationsform som kan användas som alternativ till de inhemska bolagsformerna. Arbetet med en Europabolagsförordning har stött på åtskilliga svårigheter men har fått förnyad aktualitet genom ett av EG-kommissionen år 1988 utarbetat memorandum i frågan. Ett mera slutgiltigt förslag till Europabolag beräknas bli framlagt under år 1989. En förordning som reglerar en

samarbetsform av konsortiekaraktär för samverkan över gränserna inom EG har trätt i kraft den 1 juli 1989. Tillsammans med övriga EFTA-länder avser Sverige att undersöka förutsättningarna för att företag utanför EG skall få delta i sådana intressegrupperingar som förordningen ger möjlighet till. En annan bolagsrättslig fråga, som för närvarande är aktuell inom EG, rör tillskapandet av för hela EG gemensamma regler om enmansföretag med begränsat personligt betalningsansvar. Syftet härmed är att underlätta småföretagande genom att göra möjlig en separation av den privata förmögenheten från bolagets. I de nordiska länderna planeras för närvarande ett utredningsarbete genom nationella kommittéer om eventuella lagstiftningsbehov på aktiebolagsrättens område. Avsikten är att man i detta utredningsarbete också skall utvärdera uppnådda resultat och pågående arbete inom EG på bl.a. bolagsrättens område.

Utskottet

Inledning

I betänkandet behandlar utskottet åtta motioner angående främst aktiebolagsrättsliga frågor. I de olika motionerna begärs bl.a. att aktieägarnas skadeståndsansvar skall skärpas, att minimibeloppet för aktiekapital skall höjas, att möjligheten att utge aktier med olika röstvärde inskränks samt att anställas rätt att teckna konvertibler begränsas. Vidare begärs i en motion lättnader i fråga om utlännings rätt att vara styrelseledamot m.m. i bl.a. aktiebolag. I en annan motion begärs ändringar i lagen om styrelserepresentation för de anställda så att arbetstagarrepresentant undantas från personligt betalningsansvar i vissa fall. Slutligen framförs i en motion önskemål om nya företagsformer.

Som en allmän bakgrund till motionsyrkandena vill utskottet erinra om att associationsrätten sedan början av 1970-talet har varit föremål för ett fortlöpande reformarbete. På aktiebolagsrättens område togs ett första steg år 1973 då betydelsefulla ändringar vidtogs i 1944 års aktiebolagslag (prop. 1973:93, LU19). Ett viktigt syfte med reformen var att trygga bolagens kapitalförsörjning. Bl.a. ändrades reglerna om nyemission på så sätt att avvikelse kunde ske från de gamla aktieägarnas företrädesrätt (riktade emissioner). Vidare gavs bolagen rätt att ge ut konvertibla skuldebrev, dvs. skuldebrev som kan bytas ut mot aktier i det låntagande bolaget. Reformen innebar också att minimigränsen för aktiekapitalet höjdes från 5 000 kr. till 50 000 kr. År 1975 (prop. 1975:103, LU 1975/76:4) ersattes 1944 års aktiebolagslag med en ny aktiebolagslag (1975:1385). Lagstiftningen innebar i huvudsak en genomgripande teknisk översyn av aktiebolagsrätten. Den nya aktiebolagslagen (ABL) trädde i kraft den 1 januari 1977.

År 1974 tillkallades särskilda sakkunniga, vilka antog namnet 1974 års bolagskommitté, för att göra en översyn av lagstiftningen om handelsbolag och enkla bolag. I kommitténs uppdrag ingick också att utreda frågan om en särskild bolagsform för mindre företag och vissa aktiebolagsrättsliga spörsmål. Bolagskommittén redovisade resultatet av sitt arbete i betänkandena (SOU 1978:66) Andelsbolagslag, (SOU 1978:67) Nya bolagsregler och (SOU 1979:46) Koncernbegreppet m.m. Förslaget till en ny bolagsform, s.k. andelsbolag, mötte vid remissbehandlingen kritik och kom därför inte att läggas till grund för någon proposition. På grundval av bl.a. kommitténs två övriga betänkanden framlades i proposition 1979/80:143 förslag till dels ny lag om handelsbolag och enkla bolag, dels lag om årsredovisning m.m. i vissa företag, dels vissa ändringar i ABL. Förslagen i propositionen antogs av riksdagen under hösten 1980 (LU 1980/81:4). Lagen (1980:1102) om handelsbolag och enkla bolag liksom den genomförda lagstiftningen i övrigt trädde i kraft den 1 juli 1981.

Våren 1987 antog riksdagen en lag (1987:667) om ekonomiska föreningar som ersatte 1951 års lag i samma ämne (prop. 1986/87:7, LU20). Lagstiftningen trädde i kraft den 1 januari 1988 och innebar i huvudsak en modernisering och förenkling av tidigare bestämmelser.

Utöver vad som ovan angivits har ändringar i ABL fortlöpande genomförts under åren 1981—1988. Bland ändringarna kan nämnas att bestämmelserna om skyldighet för aktiebolag att träda i likvidation då aktiekapitalet delvis har gått förlorat skärptes år 1984. Påföljande år slopades kravet på svenskt medborgarskap för bl.a. styrelseledamöter såvitt gäller medborgare i de övriga nordiska länderna. Genom lagändring som trädde i kraft den 1 januari 1988 fick de regler om personligt betalningsansvar som åligger styrelseledamöterna i vissa likvidationssituationer en annan utformning än tidigare. Samtidigt ändrades reglerna om styrelserepresentation för anställda och sammanfördes i en ny lag, lagen (1987:1245) om styrelserepresentation för de privatanställda.

Nära anknytning till det aktiebolagsrättsliga regelsystemet har de bestämmelser som reglerar värdepappersmarknaden. Genom lagen (1979:749) om Stockholms fondbörs infördes nya regler om börsens organisation och arbetsformer. Vidare infördes genom lagen (1985:571) om värdepappersmarknaden straffsanktionerade förbud mot s.k. insiderhandel med aktier och andra värdepapper som getts ut av börsbolag eller OTC-bolag.

På grundval av den rapport som avlämnats av den s.k. Leo-kommisjonen (Ds Fi 1986:21, Riktade emissioner av aktier m.m.) infördes år 1987 lagen (1987:464) om vissa riktade emissioner i aktiemarknadsbolag, m.m. samt genomfördes vissa ändringar i ABL, allt i syfte att stärka minoritetsskyddet i samband med beslut om riktade emissioner och vid tilldelning av aktier.

På begäran av riksdagen (NU 1986/87:4) tillkallade regeringen 1987 värdepappersmarknadskommittén (Fi 1987:03). Enligt direktiven skall kommittén bl.a. överväga frågor som rör regler och tillsyn på värdepappersmarknaden, reglerna för fondbörsverksamheten, fondkommissionärernas verksamhet och insiderhandel.

Flera utredningsbetänkanden med anknytning till de olika motions- och spörsmålerna har nyligen framlagts. Här kan nämnas röstvärdeskommitténs betänkande (SOU 1986:23) Aktiers röstvärde, betalningsansvarskommitténs betänkande (SOU 1987:59) Ansvarsnombrott m.m. samt ägarutredningens huvudbetänkande (SOU 1988:38) Ägande och inflytande i svenskt näringsliv.

Aktiekapitalets storlek

Såsom inledningsvis nämnts höjdes år 1973 minimigränsen för aktiekapitalet från 5 000 kr. till 50 000 kr. Regeln gäller numera för alla aktiebolag.

I motion L204 av Bengt Silfverstrand m.fl. (s) framhålls att ett aktiekapital på 50 000 kr. är alltför lågt för att ge ett företag ekonomisk stadga och att det mot bakgrund av bl.a. utvecklingen vad gäller antalet konkurser är motiverat med en kraftig höjning av minimibeloppet för aktiekapitalet. Ett annat av motionären åberopat skäl för en höjning av den nedre gränsen för aktiekapitalet är att flera västeuropeiska länder har avsevärt högre krav på storleken av det egna kapitalet. Enligt motionärerna borde för svenskt vidkommande i ett första steg en höjning av lägsta tillåtna aktiekapital till 150 000 kr. kunna ske utan dröjsmål. Motionärerna yrkar att det anförda ges regeringen till känna.

Utskottet erinrar om att motioner med yrkanden om höjning av minimigränsen för aktiekapitalet har behandlats flera gånger tidigare av riksdagen. Senast prövades frågan hösten 1988, då utskottet i sitt av riksdagen godkända betänkande (1988/89:LU7) hänvisade till att nordiska överläggningar skulle påbörjas om en översyn av och justeringar i de nordiska aktiebolagslagarna. Utskottet förutsatte att frågan om aktiekapitalets storlek därvid skulle komma att övervägas. Också utvecklingen inom EG på associationsrättens område kunde enligt utskottet bli av betydelse. Utskottet pekade därvid på att tankarna på en ny associationsform för företag som är verksamma inom EG, det s.k. Europabolaget, åter tagits upp till diskussion. Enligt föreliggande förslag skulle aktiekapitalet i ett Europabolag i huvudfallet uppgå till minst ca 1,8 milj. kr. Vidare hade EG-kommissionen lagt fram förslag till direktiv om införandet av en särskild bolagsform för företag med endast en ägare. Med hänsyn till bl.a. det anförda ansåg utskottet att någon riksdagens åtgärd med anledning av motionen inte var påkallad.

Enligt vad utskottet har inhämtat med anledning av den nu aktuella motionen har nordiska överläggningar om en översyn av aktiebolagsrätten lett till att en sådan översyn skall komma till stånd genom nationella kommittéer. Avsikten är att utredningsarbetet skall bedrivas under hänsynstagande till bl.a. utvecklingen inom EG. För svenskt vidkommande pågår för närvarande inom justitiedepartementet arbetet med direktiv för en utredning på området. Jämsides härmed övervägs inom departementet de förslag till åtgärder i syfte att bl.a. stärka borgenärsskyddet i underkapitaliserade aktiebolag som betalningsansvarskommittén lagt fram i betänkandet (SOU 1987:59) Ansvarsgenombrott m.m. och som remissbehandlats. I linje med vad utskottet uttalade hösten 1988 förutsätter utskottet att frågan om aktiekapitalets storlek kommer att uppmärksammas i samband med regeringens ställningstagande till direktiv för en översyn av aktiebolagslagen och till betalningsansvarskommitténs förslag. Något initiativ i saken från riksdagens sida är inte heller nu påkallat, och utskottet avstyrker därför bifall till motion L204.

Differentierad rösträtt

Enligt huvudregeln i 3 kap. 1 § ABL har alla aktier lika rätt i bolaget. I bolagsordningen kan dock bestämmas att aktier av olika slag skall finnas eller komma att utges. Avser olikheten mellan aktieslagen röstvärdet, gäller att ingen aktie får ha ett röstvärde som överstiger tio gånger röstvärdet för annan aktie. För bolag som tillkommit före år 1944 gäller särskilda regler.

I motion L206 av Bengt Westerberg m.fl. (fp) yrkas förbud mot röstvärdesdifferentiering vid nyemission i börsnoterade företag. I motiveringen anförs att ett sådant förbud på sikt skulle minska maktkoncentrationen inom börsföretagen samtidigt som aktiemarknadens funktion förbättras och de små aktieägarna skyddas. Motionärerna yrkar att riksdagen hos regeringen begär förslag till förbud mot röstvärdesdifferentiering i enlighet med vad som anförs i motionen.

Också i motion L209 av Lars Norberg och Elisabet Franzén (båda mp) kritiserar nuvarande regler om aktiers röstvärde. Motionärerna begär att ABL ändras så att alla aktier, efter en övergångstid på tio år, måste ha samma röstvärde. I motionen yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen det anförda till känna.

Den nu aktuella frågan om röstvärdesdifferentiering har övervägts såväl av röstvärdeskommittén i betänkandet (SOU 1986:23) Aktiers röstvärde som av ägarutredningen i betänkandet (SOU 1988:38) Ägande och inflytande i svenskt näringsliv. Röstvärdeskommittén konstaterade i sitt betänkande att det inte fanns tillräckligt underlag för att ta slutlig ställning i frågan om röstvärdesdifferentiering och att frågan borde ställas samman med bl.a. ägarutredningens pågående arbete. Ägarutredningen har å sin sida i det nyss nämnda betänkandet inte ansett sig vilja förorda en förändring av bestämmelserna rörande aktiebolags möjligheter att emittera aktier med olika röstvärde.

Motionsyrkanden om förbud mot eller inskränkningar i rätten till röstvärdesdifferentiering har vid flera tillfällen tidigare behandlats av riksdagen. Senast prövades frågan hösten 1988, då utskottet i sitt av riksdagen godkända betänkande (1988/89:LU7) avstyrkte ett motionsyrkande med samma syfte som det i motion L206. Utskottet hänvisade därvid till att spörsmålet om röstvärdesdifferentiering nyligen övervägts av ägarutredningen. Frågan hade enligt utskottet också tagits upp av den av börsstyrelsen tillsatta Fermentautredningen. Utskottet ansåg att det fanns skäl att avvakta den beredning av frågan som förestod inom regeringskansliet och börsstyrelsen.

Ägarutredningens och röstvärdeskommitténs betänkanden har remissbehandlats och är för närvarande föremål för överväganden inom regeringskansliet. Utskottet är lika litet nu som hösten 1988 berett att genom några uttalanden föregripa den fortsatta beredningen av spörsmålet om röstvärdesdifferentiering och avstyrker därför bifall till motionerna L206 och L209.

Teckningsrätten för konvertibla skuldebrev

Aktiekapitalet i ett aktiebolag kan ökas genom att nya aktier tecknas mot betalning, nyemission, eller genom att nya aktier ges ut eller att tidigare aktiers nominella belopp höjs utan betalning, fondemission. Vid fondemission och vid nyemission, där de nya aktierna skall betalas kontant, gäller som huvudregel att aktieägarna har företrädesrätt till de nya aktierna i förhållande till sitt aktieinnehav. I bolagsordningen kan emellertid föreskrivas en annan fördelningsgrund mellan aktieägarna. I samband med beslut om nyemission mot kontant betalning kan avsteg göras från huvudregeln så att endast vissa aktieägare eller andra än aktieägare får teckna de nya aktierna, s.k. riktade emissioner. Ett aktiebolag har vidare möjlighet att mot vederlag utfärda skuldebrev, som innehåller en utfästelse från bolaget om att fordringsägaren skall ha rätt att helt eller delvis byta ut sin fordran enligt skuldebrevet mot aktier i bolaget. Skuldebrev av denna typ kallas konvertibla skuldebrev eller konvertibler. Liksom vid nyemission av aktier gäller vid emission av konvertibler att aktieägarna har företrädesrätt i förhållande till sitt aktieinnehav men att avsteg kan göras från huvudregeln. Beslut om nyemission av aktier och om emission av konvertibler skall i princip fattas av bolagsstämman. Detsamma gäller beslut om eventuella avsteg från aktieägarnas företrädesrätt. I de fall bolagsordningen inte behöver ändras kan bolagsstämman bemyndiga styrelsen att fatta beslut om emission och att därvid göra avsteg från företrädesrätten.

I motion L210 av Nils T Svensson (s) anförs att bruket att ge ut konvertibler till de anställda och till företagsledningen ökat under senare år samt att det naturligtvis är bra att dessa personer känner intresse för det företag de arbetar i och också kan bli delaktiga i företagets ekonomiska framgångar. Denna utveckling är emellertid enligt motionären förenad med vissa risker. Sålunda kan ett ökat aktieinnehav i det egna företaget leda till en ökad insiderhandel, något

som är till förfång för de mindre aktieägarna och som på sikt kan skada det svenska näringslivet. Motionären föreslår att erbjudande till anställda om köp av konvertibler begränsas till viss procentandel av den anställdes årslön hos företaget. I motionen yrkas att riksdagen hos regeringen begär en översyn av lagstiftningen i syfte att begränsa teckningsrätten för konvertibler i enlighet med vad som anförs i motionen.

Med anledning av vad som anförs i motionen vill utskottet erinra om att den s.k. Leo-affären föranledde att särskilda regler om riktade emissioner av aktier och konvertibla skuldebrev till anställda i börsbolag och OTC-bolag infördes år 1987 (prop. 1986/87:76, LU 27). Enligt lagen (1987:464) om vissa riktade emissioner i aktiemarknadsbolag, m.m. gäller sålunda numera att i de nämnda bolagen bolagsstämman inte får till styrelsen delegera beslutanderätten om riktade emissioner till bl.a. anställda i allmänhet eller till ledande befattningshavare eller styrelseledamöter i det emitterande bolaget. Reglerna avser såväl nyemission av aktier som emission av konvertibler. Emissionsbesluten måste i dessa fall fattas eller i efterhand godkännas av bolagsstämman med viss kvalificerad majoritet. Några regler rörande den närmare utformningen av emissionsvillkoren finns varken i ABL eller 1987 års lag. Frågan var emellertid föremål för överväganden vid införandet av den sistnämnda lagen. I det sammanhanget uttalade föredragande departementschefen att det visserligen kunde finnas behov av riktlinjer för emissionsvillkorens utformning men att det fanns skäl att avvakta resultatet av den självsanering som pågick (prop. 1986/87:76 s. 23).

Ett inslag i den självsanering som försiggått på aktiemarknaden utgör bildandet av Nämnden för aktiemarknadsfrågor, som enligt sina stadgar har att verka för god sed på den svenska aktiemarknaden genom uttalanden samt rådgivning och information. Nämnden har våren 1989 offentliggjort ett uttalande med riktlinjer för utformningen av vissa villkor vid emissioner av konvertibler till anställda m.fl. i aktiemarknadsbolag m.m. En fråga som särskilt behandlas i uttalandet gäller tecknings- och tilldelningsbeloppens storlek. Nämnden uttalar att nivån bör framstå som rimlig sedd i relation till den anställdes lön och andra anställningsvillkor. En begränsning till 50 % av årslönen anges härvid som ett riktmärke, men nämnden anser det olämpligt att låsa utvecklingen vid ett bestämt tal. Enligt nämndens mening kan man tänka sig fall där det kan vara i alla aktieägares och bolagets intresse att de anställda förvärvar konvertibler till högre belopp.

På lagutskottets begäran har yttrande över motionen avgivits av styrelsen för Stockholms fondbörs, Sveriges industriförbund, Småföretagarnas riksorganisation, LO, TCO och Aktiemarknadsnämnden. Samtliga remissinstanser har tagit avstånd från tanken på en sådan begränsning av teckningsrätten som förordas i motionen. LO instämmer i och för sig i önskemålet om en översyn av lagstiftningen på området men vill inte begränsa översynen till enbart en inskränkning i teckningsrätten. En vida större och mer avgörande fråga är enligt LO

vilken inverkan konvertibelerbjudanden har på löne- och stabiliseringspolitiken. TCO anser att avigsidorna med insiderhandel bör lösas på annat sätt än genom en reglering av teckningsrätten. Aktiemarknadsnämnden har hänvisat till sitt ovan redovisade uttalande och framhållit att lagstiftningsfrågan bör anstå i avvaktan på resultatet av de vidtagna åtgärderna. Styrelsen för Stockholms fondbörs och Industriförbundet har hänvisat till det av Aktiemarknadsnämnden offentliggjorda uttalandet.

Mot bakgrund av vad remissinstanserna anfört är utskottet inte nu berett att förorda en begränsning av de anställdas möjligheter att teckna konvertibler. I linje med vad som uttalades av departementschefen vid införandet av 1987 års lagstiftning om riktade emissioner anser utskottet att det finns anledning att avvakta de självsaneringsåtgärder som pågår på aktiemarknaden genom bl.a. aktiemarknadsnämndens verksamhet. Av angivna skäl och med hänsyn till att värdepappersmarknadskommittén enligt sina direktiv har att överväga frågor som rör bl.a. insiderhandel kan utskottet inte ställa sig bakom motionärens önskemål. I sammanhanget kan tilläggas att det i den allmänna debatten hävdats att ett genomförande av inkomstskatteutredningens förslag (SOU 1989:33) Reformerad inkomstbeskattning kan komma att medföra att frågan om riktade emissioner av konvertibler till anställda förlorar i betydelse. Utskottet avstyrker följaktligen bifall till motion L210.

Utländska styrelseledamöter m.m.

Enligt 8 kap. 4 § ABL skall styrelseledamot och verkställande direktör vara svenska medborgare och bosatta i Sverige. Med svenskt medborgarskap jämställs medborgarskap i annat nordiskt land. Nordiska medborgare som är bosatta i annat nordiskt land än Sverige kan dock vara styrelseledamöter om minst halva antalet styrelseledamöter är bosatta i Sverige. Från kravet på medborgarskap och bosättning kan kommerskollegium ge dispens.

Också för revisorerna uppställs i ABL krav på svenskt medborgarskap och bosättning i Sverige (10 kap. 2 §). Kravet på medborgarskap är i praktiken av begränsad betydelse, eftersom det inte gäller för den som är auktoriserad eller godkänd revisor. På samma sätt som för styrelseledamot och verkställande direktör kan dispens ges från kravet på medborgarskap och bosättning i Sverige. För att en revisor skall bli auktoriserad eller godkänd gäller som förutsättning bl.a. att han är bosatt i Sverige. Något krav på svenskt medborgarskap uppställs däremot inte.

I motion L205 av Nic Grönvall (m) framhålls — mot bakgrund av bl.a. den internationella utvecklingen — att kravet på svenskt medborgarskap bör kunna slopas i ABL och annan associationsrättslig lagstiftning och att kravet på bosättning i Sverige bör gälla för hälften av antalet styrelseledamöter och för verkställande direktörer. I motionen yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag till lagändringar i enlighet med vad som anförts i motionen.

Utskottet erinrar om att en motion med yrkande om slopande av kravet på svenskt medborgarskap för valbarhet till styrelseledamot prövades av riksdagen hösten 1987 i samband med regeringens förslag till lag om styrelserepresentation för de privatanställda (prop. 1987/88:10, AU 10). På arbetsmarknadsutskottets begäran yttrade sig lagutskottet (LU 1987/88:4 y) och framhöll därvid att nu gällande regler i ABL om kvalifikationskrav på styrelseledamöter och verkställande direktör trädde i kraft den 1 januari 1985. Samtidigt infördes, framhöll lagutskottet, särskilda regler i lagen om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m., som ger regeringen möjlighet att bestämma att bl.a. styrelseledamöter i krigsmaterielindustrin skall vara svenska medborgare och bosatta i Sverige. Lagutskottet hänvisade till att motionsspörsmålet hade aktualiserats hos regeringen genom en skrivelse från kommerskollegium och framhöll att frågan om ett slopande av behörighetsvillkoret i ABL krävde ingående överväganden med hänsyn till den betydelse nationalitetskravet har inom krigsmaterieföretagen och försvarsindustrin i övrigt. Regeringens ställningstagande till spörsmålet borde enligt lagutskottet inte föregripas genom något uttalande i saken från riksdagens sida. I sitt av riksdagen godkända betänkande i ärendet förklarade sig arbetsmarknadsutskottet dela lagutskottets bedömning och avstyrkte bifall till motionen.

Kommerskollegiets skrivelse är för närvarande föremål för remissbehandling. Lika litet nu som då frågan senast prövades bör riksdagen genom något uttalande i saken föregripa regeringens ställningstagande. Utskottet avstyrker följaktligen bifall till motion L205.

Skadeståndsansvar m.m. för styrelseledamöter och aktieägare

Enligt 15 kap. 1 § ABL är bl.a. styrelseledamot och verkställande direktör, som vid fullgörande av sitt uppdrag uppsåtligen eller av oaktsamhet skadar bolaget, skyldig att ersätta den uppkomna skadan. Detsamma gäller när styrelseledamoten eller verkställande direktören vållar aktieägare eller annan skada genom överträdelse av ABL eller bolagsordningen. Ett motsvarande skadeståndsansvar åvilar enligt 15 kap. 2 § ABL bolagets revisorer. Också bolagets aktieägare kan ådra sig skadeståndsskyldighet. Enligt 15 kap. 3 § gäller sålunda att aktieägare är skyldig att ersätta skada som han genom att medverka till överträdelse av ABL eller bolagsordningen uppsåtligen eller av grov oaktsamhet tillfogar bolaget, aktieägare eller annan.

Vid sidan av det skadeståndsansvar som följer av 15 kap. ABL gäller enligt 13 kap. 2 § ett personligt betalningsansvar för styrelseledamöter och andra — t.ex. aktieägare — som handlar på bolagets vägnar. Detta personliga ansvar inträder vid underlåtenhet att vidta närmare angivna åtgärder för bolagets försättande i likvidation när bolagets aktiekapital till viss del gått förlorat. Efter lagändring som trädde i kraft den 1 januari 1988 gäller att en styrelseledamot undgår det personliga ansvaret enligt 13 kap. 2 § om han kan visa att underlåtenheten inte beror på försummelse av honom.

I motion L203 av Bengt Harding Olson (fp) kritiseras det förhållandet att skadeståndsansvar för en aktieägare förutsätter att aktieägaren förfarit grovt oaktsamt. En ändring av ABL så att även så att säga normalt oaktsam medverkan till skada medför skadeståndsskyldighet för aktieägare skulle enligt motionären skärpa aktieägarnas intresse av verksamheten, stävja missbruk av bolagsformen på borgenärernas bekostnad och underlätta tillämpningen av lagreglerna. Motionären yrkar att riksdagen beslutar om sådan ändring i 15 kap. ABL att skärpning sker av aktieägars skadeståndsansvar.

I motion L207 av Lars-Ove Hagberg m.fl. (vpk) framhålls att de anställdas representanter i bolagsstyrelserna för närvarande har samma skadestånd- och betalningsansvar som andra styrelseledamöter. Enligt motionärerna intar emellertid de anställdas representanter en sådan särställning i styrelsen att de bör undantas från det ekonomiska ansvaret. Sålunda är de stämмоvalda styrelseledamöternas uppdrag att åstadkomma största möjliga vinst för bolaget medan däremot löntagarrepresentanterna är valda för att tillvarata de anställdas intresse av en trygg anställning och goda arbetsförhållanden. I motionen begärs att riksdagen beslutar att i lagen om styrelserepresentation för de privatanställda undanta de anställdas styrelserepresentanter från betalningsansvar i enlighet med vad i motionen anförts.

Vad först gäller yrkandet i motion L203 om ett utökat skadeståndsansvar för aktieägare vill utskottet hänvisa till att betalningsansvarskommittén i betänkandet (SOU 1987:59) Ansvarsgenombrott m.m. föreslagit att ABL ändras så att aktieägare, som begagnat sitt inflytande över bolaget på ett gentemot borgenärerna otillbörligt sätt, skall kunna bli personligen ansvarig för den skada som därigenom uppkommit för borgenärerna. Förslaget har uppenbarligen ett mycket nära samband med motionärens önskemål och får i betydande utsträckning anses tillmötesgå detta. Kommitténs betänkande har remissbehandlats och är för närvarande föremål för överväganden inom justitiedepartementet. Regeringens ställningstagande till förslaget i betänkandet bör inte föregripas av riksdagen. Utskottet avstyrker därför bifall till motion L203.

Vad härefter angår det i motion L207 aktualiserade spørsmålet vill utskottet erinra om att frågan om betalningsansvaret för de anställdas styrelserepresentanter prövades ingående i samband med införandet av lagen (1987:1245) om styrelserepresentation för de privatanställda med anledning av en motion. I sitt i ärendet avgivna yttrande till arbets-

marknadsutskottet (LU 1987/88:4 y) underströk lagutskottet att det är viktigt att de styrelseledamöter som företräder de anställda deltar i bolagsstyrelsens arbete på samma villkor som gäller för övriga styrelseledamöter och att de betraktas som fullvärdiga ledamöter i bolagsstyrelsen. Om särskilda regler för arbetstagarledamöternas betalningsansvar skulle införas och därmed avsteg göras från likställhetsprincipen skulle det enligt utskottet kunna få till följd att arbetstagarledamöternas arbete betraktades som mindre seriöst, något som lätt skulle få negativa konsekvenser för samarbetet och insynsmöjligheterna i företaget. Med hänsyn till det anförda var lagutskottet inte berett att förorda en särreglering beträffande arbetstagarledamöterna och avstyrkte bifall till den aktuella motionen. I sitt av riksdagen godkända betänkande (AU 1987/88:10) anslöt sig arbetsmarknadsutskottet till vad lagutskottet anförde.

De skäl som lagutskottet hösten 1987 anförde mot tanken på att de anställdas styrelserepresentanter skall undantas från det ansvar som gäller för övriga styrelseledamöter har alltså giltighet. Utskottet är alltså inte heller nu berett att förorda en särreglering av arbetstagarledamöternas ersättningsansvar enligt 13 kap. ABL eller av deras skadeståndsansvar. I sammanhanget vill utskottet också påpeka att de nuvarande bestämmelserna i 13 kap. 2 § ABL innebär att varje styrelseledamot har möjlighet att undgå personligt betalningsansvar när han fullgjort vad som rimligen kan begäras av honom. När det gäller styrelseledamöternas skadeståndsansvar ger ABL möjlighet att jämka skadeståndet efter vad som är skäligt med hänsyn till omständigheterna. Utskottet vill även framhålla att arbetstagarrepresentanterna liksom andra styrelseledamöter kan erhålla skydd mot skadestånds- och betalningsansvar genom försäkring.

Med hänvisning till det anförda avstyrker utskottet bifall jämväl till motion L207.

Nya företagsformer

I motion L211 av Håkan Hansson m.fl. (c) framhålls att den privata tjänstesektorn har fått allt större betydelse för näringslivet. De tjänsteproducerande företagen är i hög grad beroende av den kunskap som finns i företagen och av den specifika kunskap som de anställda besitter. De tillgångar i form av kapital och arbetskraft som traditionellt värderats högst har däremot kommit att spela en mindre framträdande roll i dessa företag. Denna utveckling är särskilt påfallande i vissa forsknings- och kunskapsintensiva branscher och gäller i synnerhet högteknologiska och specialiserade näringsgrenar. Enligt motionärerna har emellertid lagstiftningen inte anpassats till de nya förhållandena vad gäller värderingsregler, skattekonsekvenser m.m. Denna bristande anpassning är orsak till att många kunskapsintensiva och framtidsorienterade företag, vilka som regel är småföretag och drivs i aktiebolagsform, visar dålig lönsamhet och hämmas i sin utvecklingskraft.

För nu nämnda typ av företag finns i dag, hävdar motionärerna, inte någon ändamålsenlig associationsform, varför en ny företagsform byggd på personassociation måste utvecklas. Den ekonomiska föreningen som verksamhetsform har enligt motionärerna visserligen betydande fördelar men också den nackdelen att den inte kan förena medlemskap med externt delägarskap genom kapitalinsats. I motionen framhålls i detta sammanhang att privat företagande börjat ta över en del av den verksamhet som tidigare ombesörjts av det allmänna på sådana områden som äldreomsorg, socialvård och barnomsorg. Verksamheten kan bestå i drivande av daghem, vårdcentraler och fritidsanläggningar. Vid denna privata företagsverksamhet spelar det humankapital som finns i företagen en mycket viktig roll. Den ekonomiska föreningen som företagsform bör därför enligt motionärerna utvecklas som ett privat komplement till offentlig verksamhet.

Motionärerna yrkar att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförs om behovet av nya företagsformer (yrkande 1) samt att riksdagen hos regeringen begär att en utredning tillsätts med uppdrag att utreda frågan om nya företagsformer i enlighet med vad som anförs i motionen (yrkande 2).

Utskottet delar motionärernas uppfattning om vikten av att den associationsrättsliga lagstiftningen erbjuder alternativa former för företagande som är anpassade till näringslivets skiftande behov och samhällsutvecklingen i stort. Enligt gällande lagstiftning är det främst associationsformerna aktiebolag, ekonomisk förening och handelsbolag som står till näringslivets tjänst. Under det senaste årtiondet har frågan om alternativ till och förändringar av dessa associationsformer aktualiserats i olika sammanhang. Som närmare redovisats ovan lade sålunda 1974 års bolagskommitté i betänkandet (SOU 1978:66) Andelsbolag fram förslag till en särskild bolagsform för mindre företag. På grund av den kritik som riktats mot förslaget avstod regeringen från att lägga det till grund för en proposition till riksdagen och beslöt att frågan om särskilda och enklare regler för de mindre företagen skulle övervägas ytterligare inom justitiedepartementet. Det arbete som därefter bedrevs i departementet gav vid handen att ABL:s regler i allt väsentligt passar även för mindre företag.

Under riksmötet 1980/81 behandlade lagutskottet flera motioner, vari framfördes önskemål om en särskild företagsform för mindre företag (LU 1980/81:4, 28). På hemställan av utskottet avlog riksdagen motionerna. Utskottet framhöll därvid att det på grund av flera omständigheter kunde vara lämpligt att ytterligare överväganden kommer till stånd när det gäller frågan om en skillnad mellan de regler som skall gälla för de största aktiebolagen och dem som skall reglera de något mindre företagens verksamhet. En sådan omständighet var önskemålet att underlätta nyetablering och stödja de mindre företagen. Också när det gällde de största aktiebolagen kunde det emellertid finnas behov av särbestämmelser, som inte rimligen bör gälla alla

aktiebolag. Vidare kunde europeiska harmoniseringssträvanden på aktiebolagsrättens område motivera en förnyad översyn. Även andra faktorer kunde göra det lämpligt att ABL sågs över. Enligt utskottet var det emellertid inte meningsfullt att då begära en förnyad översyn av frågan om särskilda bolagsregler för mindre företag.

Frågan återkom därefter motionsvägen åtskilliga gånger under åren 1982— 1988 (se senast LU 1986/87:5 och NU 1987/88:25). Motionsyrkandena avslogs av riksdagen med hänvisning till vad lagutskottet tidigare anfört.

Utskottet vill vidare peka på att tankarna på en ny associationsform för företag som är verksamma inom EG fått förnyad aktualitet. En annan inom EG aktuell fråga rör tillskapandet av gemensamma regler om enmansföretag med begränsat personligt betalningsansvar. Vidare har en förordning som reglerar en samarbetsform av konsortiekaraktär för samverkan över gränserna inom EG trätt i kraft den 1 juli 1989. I Sverige liksom i övriga nordiska länder förbereds för närvarande en översyn av aktiebolagsrätten, vilken skall genomföras under hänsynstagande till bl.a. utvecklingen inom EG.

Med anledning av vad som anförs i motionen om kapitalinsats i ekonomiska föreningar bör framhållas att regler om s.k. förlagsinsatser infördes år 1984 (prop. 1983/84:84, NU 24). Syftet med lagstiftningen var att ge föreningarna en möjlighet att få tillgång till riskbärande kapital från andra än medlemmarna. Förlagsinsatserna är inte förenade med någon rösträtt i föreningen men medför en viss insyn i verksamheten. Bestämmelserna om förlagsinsatser har utan några sakliga förändringar överförts till den nu gällande lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar. Ytterligare ett av de spörsmål som berörs i motionen övervägdes under förarbetena till den nya föreningslagen. I det till grund för lagstiftningen liggande betänkandet (SOU 1984:9 Kooperativa föreningar) från kooperationsutredningen hade föreslagits en viss utvidgning av tillämpningsområdet för lagstiftningen om ekonomiska föreningar. Enligt utredningen borde den ekonomiska föreningen som verksamhetsform sålunda kunna begagnas även av exempelvis arbetskooperativ där medlemmarna är både ägare och anställda och förutom en kapitalinsats också satsar sin arbetskraft, hantverkskooperativ i vilka tillhandahålls företagservice av olika arter som hjälp med exempelvis marknadsföring och produktutveckling samt sociala kooperativ med uppgift att ge medlemmarna social service t.ex. genom barnomsorg och äldreomsorg. Utredningen föreslog därför att också andra föreningar än de som har till syfte att främja medlemmarnas ekonomiska intressen genom ekonomisk verksamhet skulle kunna bli ekonomiska föreningar. I proposition 1986/87:7 om ekonomiska föreningar tog emellertid departementschefen avstånd från en sådan utvidgning. Kooperationsutredningens förslag har dock fått förnyad aktualitet genom de av folkrörelseutredningen avlämnade betänkandena (SOU 1987:33) Ju mer vi är tillsammans och (SOU 1987:35) Ju mer vi är tillsammans, del 3 Underlag för reformer samt förslag. I betänkandena

föreslår folkrörelseutredningen olika åtgärder i syfte att underlätta för föreningar att verka på olika samhällsområden, exempelvis inom barnomsorg, fritid och kultur, och att därmed åta sig annars kommunala uppgifter. Sålunda föreslås bl.a. att tillämpningsområdet för lagen om ekonomiska föreningar vidgas i enlighet med kooperationsutredningens förslag och att kravet på minsta antal medlemmar i en ekonomisk förening sänks från fem till tre.

I anslutning till det anförda vill utskottet erinra om vad näringsutskottet anförde våren 1989 med anledning av två motioner om stöd för kooperativa verksamhetsformer. I sitt av riksdagen godkända betänkande 1988/89:NU23 framhöll näringsutskottet att utvecklingen av såväl befintlig som ny kooperativ verksamhet är betydelsefull från allmän näringspolitisk synpunkt och att de kooperativa företagen så långt möjligt bör ges förutsättningar likvärdiga med dem som gäller för andra företagsformer. Emellertid hade enligt näringsutskottet nyföretagandet i kooperativ form inte utvecklats i önskvärd omfattning. Det fanns därför skäl för en analys av kooperationens utvecklingsmöjligheter på nya områden, varvid problem och hinder som försvårar kooperativ verksamhet särskilt borde uppmärksammas. Näringsutskottet ansåg att regeringen borde tillse att en sådan analys kom till stånd, lämpligen genom kooperativa rådets försorg. Riksdagen anslöt sig härtill och gav som sin mening vad näringsutskottet sålunda anfört regeringen till känna.

Med anledning av riksdagens nu berörda yttrande har regeringen nyligen beslutat att tilldela kooperativa rådet fler och förtydligade uppgifter. Förutom sina tidigare arbetsuppgifter att fungera som kontaktorgan mellan staten och de kooperativa organisationerna skall rådet sålunda också undersöka hur de kooperativa idéerna kan bidra till förnyelse av den offentliga sektorn. Samtidigt skärps arbetet med att följa den kooperativa företagsformens villkor i relation till andra företagsformer. Vidare skall den kooperativa sektorns betydelse och ställning i samhällsekonomin uppmärksammas, bl.a. vad gäller forskning om kooperationen som idé och företagsform. Rådet skall också ta upp centrala frågor som berör konsumenternas ställning på marknaden. Till rådets arbetsuppgifter skall även höra att uppmuntra utvecklingen av såväl befintlig som ny kooperativ verksamhet.

Också det arbete som för närvarande pågår på företagsbeskattningens område har anknytning till spørsmålet om nya och ändrade företagsformer. I sitt nyligen framlagda betänkande Reformerad företagsbeskattning (SOU 1989:34) har utredningen om reformerad företagsbeskattning sålunda föreslagit en genomgripande förändring av den svenska företagsbeskattningen med en kraftigt sänkt skattesats och betydande breddning av skattebasen. Utredningen föreslår härjämte bl.a. att handelsbolag och andra juridiska personer görs till egna

skattesubjekt under förutsättning att de är registrerade. Avsikten är att i princip samma skatteregler skall gälla för handelsbolag som för aktiebolag. Enligt utredningen bör det nya skattesystemet i sin helhet kunna införas den 1 januari 1991. Utredningens betänkande är för närvarande föremål för remissbehandling.

Som framgår av det anförda övervägs i skilda sammanhang frågor rörande de associationsrättsliga villkoren för företagsverksamhet. Någon anledning för riksdagen att i enlighet med önskemålet i motionen göra något särskilt uttalande om behovet av nya företagsformer kan utskottet därför inte finna. I avvaktan på resultatet av det arbete som pågår anser utskottet att det inte heller är motiverat med någon särskild utredning om nya företagsformer. Skulle det emellertid visa sig att särskilt de tjänsteproducerande företagens villkor inte blir tillgodosedda får spörsmålet om en utredning tas upp på nytt.

Med det anförda avstyrker utskottet bifall till motion L211.

Hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *aktiekapitalets storlek*
att riksdagen avslår motion 1988/89:L204,
2. beträffande *differentierad rösträtt*
att riksdagen avslår motionerna 1988/89:L206 och 1988/89:L209,
3. beträffande *teckningsrätten för konvertibla skuldebrev*
att riksdagen avslår motion 1988/89:L210,
4. beträffande *utländska styrelseledamöter m.m.*
att riksdagen avslår motion 1988/89:L205,
5. beträffande *skadeståndsansvar för aktieägare*
att riksdagen avslår motion 1988/89:L203,
6. beträffande *skadeståndsansvar m.m. för styrelseledamöter*
att riksdagen avslår motion 1988/89:L207,
7. beträffande *nya företagsformer*
att riksdagen avslår motion 1988/89:L211.

Stockholm den 7 september 1989

På lagutskottets vägnar

Rolf Dahlberg

Närvarande: Rolf Dahlberg (m), Lennart Andersson (s), Owe Andréasson (s), Stig Gustafsson (s), Ulla Orring (fp), Martin Olsson (c), Inger Hestvik (s), Allan Ekström (m), Bengt Kronblad (s), Gunnar Thollander (s), Lena Boström (s), Ewy Möller (m), Bengt Harding Olson (fp), Stina Eliasson (c), Elisabeth Persson (vpk), Elisabet Franzén (mp) och Anita Jönsson (s).

1989/90:LU3

Reservationer

1. Differentierad rösträtt (mom. 2)

Ulla Orring (fp), Bengt Harding Olson (fp) och Elisabet Franzén (mp) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 27 börjar med "Ägarutredningens och" och slutar med "och L209" bort ha följande lydelse:

Då frågan om differentiering av röstvärdet för aktier genom de nu förevarande motionerna åter aktualiserats vill utskottet för sin del understryka att en grundläggande princip bör vara att lika kapitalinsats och därmed risktagande på aktiemarknaden skall ge lika rätt till inflytande. Enligt utskottet bör därför skillnaderna i röstvärde mellan aktier i ett och samma bolag på sikt upphöra. En utveckling i denna riktning skulle leda till minskad maktkoncentration inom börsföretagen samtidigt som aktiemarknadens funktion förbättrades och de små aktieägarna fick ett förstärkt skydd. Mot bakgrund härav instämmer utskottet i den kritik mot nuvarande ordning som framförs i motionerna L206 och L209. Eftersom frågan om förbud mot röstvärdesdifferentiering nyligen varit föremål för omfattande utredningsarbete finns det enligt utskottets mening tillräckligt underlag för att redan nu genomföra de lagändringar som är erforderliga i detta avseende. Regeringen bör därför utan onödigt dröjsmål förelägga riksdagen förslag till sådana lagändringar. Det nu anförda bör med bifall till motionerna L206 och L209 ges regeringen till känna.

dels att utskottet under moment 2 bort hemställa

2. beträffande *differentierad rösträtt*

att riksdagen med bifall till motionerna 1988/89:L206 och 1988/89:L209 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anför.

2. Skadeståndsansvar m.m. för styrelseledamöter (mom. 6)

1989/90:LU3

Elisabeth Persson (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 31 med "Vad härefter" och slutar på s. 32 med "motion L207" bort ha följande lydelse:

Vad härefter angår det i motion L207 aktualiserade spørsmålet vill utskottet understryka att det finns betydande skillnader mellan det styrelseuppdrag som de anställdas representanter har och det som de av bolagsstämman utsedda styrelseledamöterna skall fullgöra. Sålunda är, som framhålls i motionen, de stämмоvalda styrelseledamöternas uppdrag att åstadkomma största möjliga vinst för bolaget medan där- emot löntagarrepresentanterna är valda för att tillvarata de anställdas intresse av en trygg anställning och goda arbetsförhållanden. En annan skillnad är att de anställdas representanter tvingas att ta en stor personlig risk utan att någon ekonomisk belöning ställs i utsikt. Trots dessa vitt skilda förutsättningar gäller samma regler om skadestånd och personligt betalningsansvar för båda kategorierna styrelseledamöter. Enligt utskottet är denna ordning inte tillfredsställande. Riksdagen bör därför med anledning av motion L207 hos regeringen begära förslag till lagändring som innebär att de anställdas styrelserepresentanter undantas från betalningsansvar i enlighet med vad utskottet anfört.

dels att utskottet under moment 6 bort hemställa

6. beträffande *skadeståndsansvar m.m. för styrelseledamöter* att riksdagen med anledning av motion 1988/89:L207 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

3. Nya företagsformer (mom. 7)

Rolf Dahlberg (m), Ulla Orring (fp), Martin Olsson (c), Allan Ekström (m), Ewy Möller (m), Bengt Harding Olson (fp), Stina Eliasson (c) och Elisabet Franzén (mp) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 36 börjar med "Som framgår" och slutar med "motion L211" bort ha följande lydelse:

Utskottet vill för sin del understryka att de i motion L211 påtalade svårigheterna för tjänsteproducerande företag att finna ändamålsenliga associationsrättsliga former för sin verksamhet är en fråga av väsentlig betydelse. Frågan är av vikt inte bara för företagen själva utan också för samhällsekonomin i stort. Det är sålunda från flera synpunkter angeläget att lagstiftningen är så utformad att dessa företag inte missgynnas eller hämmas i sin utveckling. Tydligt är emellertid att de associationsformer som står till buds — i första hand aktiebolag och ekonomisk förening — inte alltid utgör adekvata verksamhetsformer för företagen. Särskilt synes de s.k. kunskapsintensiva företagen många gånger sakna tillgång till rättsliga verksamhetsformer som är anpassade till deras förutsättningar och behov.

Enligt utskottet har de nu nämnda svårigheterna inte ägnats tillräcklig uppmärksamhet i lagstiftningssammanhang, något som torde sammanhånga med att framväxten av kunskapsintensiv företagsverksamhet och av annan företagsverksamhet där vad som kan benämnas humankapitalet spelar en dominerande roll är en förhållandevis ny företeelse. Som framgår av redogörelsen ovan övervägs visserligen i skilda sammanhang frågor rörande de associationsrättsliga villkoren för företagsverksamhet. Dessa överväganden är emellertid inte speciellt inriktade på den nu aktualiserade frågan om de tjänsteproducerande företagens behov av nya företagsformer. En utredning med denna inriktning bör därför komma till stånd snarast möjligt. Det bör ankomma på regeringen att bestämma formerna för utredningsarbetets bedrivande och att avgöra vilken samordning med andra pågående utredningsarbeten som lämpligen bör ske.

Vad utskottet sålunda anfört med anledning av motion L211 bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottet under moment 7 bort hemställa

7. beträffande *nya företagsformer*

att riksdagen med anledning av motion 1988/89:L211 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

Remissyttranden över motion 1988/89:L210

På lagutskottets begäran har yttrande över motionen avgivits av Sveriges industriförbund, Styrelsen för Stockholms fondbörs, Landsorganisationen i Sverige (LO), Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Småföretagarnas riksorganisation SHIO och Nämnden för aktiemarknadsfrågor (Aktiemarknadsnämnden). Remissinstanserna har därvid anfört följande.

Sveriges industriförbund:

Motionären föreslår att lagstiftningen om teckning av konvertibla skuldebrev skall ses över med syfte att införa en begränsning i teckningsrätten till viss procentandel av den anställdes årslön.

Sedan den 1 juli 1987 är lagen (1987:464) om riktade emissioner i aktiemarknadsbolag, m m i kraft (den s k Leo-lagen). I lagen regleras formerna för beslut om sådana emissioner av aktier och konvertibla skuldebrev som riktas till styrelse, ledande befattningshavare och andra anställda i det emitterande bolaget. Lagen kräver för giltighet av ett beslut fattat av bolagsstämman att beslutet har biträtts av minst nio tiondelar av såväl avgivna röster som vid stämman företrädda aktier. Lagen tillkom för att skydda en aktieägarminoritet mot ett beslut som fattats av en majoritet och som skulle innebära ett avsteg från principerna om aktieägarens lika behandling.

Frågan om de materiella emissionsvillkoren skulle bli föremål för lagstiftning diskuterades i samband med lagens tillkomst. Föredragande statsrådet fann att det i och för sig kunde föreligga ett behov av riktlinjer beträffande villkorens utformning men att det fanns skäl att avvakta resultatet av pågående självregleringsåtgärder.

Ytterligare åtgärder har vidtagits och pågår fortfarande. Förbundet vill framhålla att Aktiemarknadsnämnden den 23 februari i år har uttalat sig om riktlinjer för personalkonvertibler. Uttalandet innehåller bl a riktlinjer om högsta tecknings- och tilldelningsbelopp. I dessa frågor anger nämnden, även om visst riktmärke ges, att en bedömning bör ske från fall till fall.

Aktiemarknadsnämndens uttalande synes ligga väl i linje med de synpunkter i frågan som framförts av olika parter på aktiemarknaden. Mot bakgrund härav samt med hänsyn till den efterlevnad som tidigare uttalanden från Aktiemarknadsnämnden vunnit menar förbundet, att det är olämpligt att lagreglera på sätt som motionären föreslår. En lagstiftning kan heller inte, på samma sätt som självregleringsåtgärder, beakta och tolka behovet av en bedömning från fall till fall.

Förbundet avstyrker motionärens förslag.

I motionen föreslås att möjligheten för den anställde att teckna konvertibla skuldebrev i det egna företaget lagregleras och begränsas till en viss procentandel av den anställdes årslön.

Den 1 juli 1987 trädde lagen (1987:464) om riktade emissioner i aktiemarknadsbolag, m.m. i kraft. Lagen, som bygger på den s.k. Leo-kommissionens rapport, reglerar beslutsformerna för emissioner av aktier och konvertibler riktade till styrelse, ledning och andra anställda i det emitterande bolaget. För att ett beslut enligt lagen skall bli giltigt fordras att beslutet fattats av bolagsstämman och biträts av minst nio tiondelar av såväl de avgivna rösterna som de vid stämman företrädde aktierna. Syftet med denna stränga bestämmelse var att skydda en aktieägarminoritet mot att en majoritet fattade ett beslut som skulle innebära ett avsteg från de grundläggande aktiebolagsrättsliga reglerna om att alla aktieägare skall behandlas lika.

I samband med lagens tillkomst diskuterades även frågan om de materiella emissionsvillkoren skulle bli föremål för lagstiftning. Föredragande statsrådet fann (prop. 1986/87:76) att det i och för sig förelåg ett behov av riktlinjer beträffande villkorens utformning men att det fanns skäl att här avvakta resultatet av den självsanering som pågick.

Den självsaneringsprocess som påbörjats vid tiden för Leo-lagens tillkomst pågår alltjämt. Börsstyrelsen vill i sammanhanget erinra om aktiemarknadsnämndens uttalande den 20 februari 1989 rörande riktlinjer för personalkonvertibler. Uttalandet — som avser aktiemarknadsbolag, bolag som vidtagit åtgärd för att bli aktiemarknadsbolag samt dotterbolag till sådana bolag — innehåller bl a anvisningar om högsta tecknings- och tilldelningsbelopp samt avgränsning av personkretsen.

Även bankinspektionen har inom sitt tillsynsområde lämnat rekommendationer om vad som bör gälla beträffande bl a tilldelningsbelopp och personkretsen vid utgivandet av personalkonvertibler. Rekommendationerna finns redovisade i ett brev den 10 mars 1989 till banker, finansbolag, fondkommissionsbolag och kreditaktiebolag.

Mot bakgrund av vad som nu sagts finns det enligt börsstyrelsens mening anledning att avvakta resultatet av de nu nämnda normeringssträvandena. Börsstyrelsen anser därför att det för närvarande inte är lämpligt att lagstifta om de närmare villkoren för personalkonvertibler. Motionärens förslag avstyrks således.

LO:

1989/90:LU3

Bilaga

LO instämmer i motionens att-sats innebärande att riksdagen hos regeringen ska begära en översyn av lagstiftningen om teckning av konvertibler. Det finns flera goda skäl till en sådan översyn, bl a möjligheten att genom återköp kringgå i aktiebolagslagen uppställda regler. En vida större och mer avgörande fråga är på vilket sätt konvertibelerbjudanden till anställda påverkar den löne- och stabiliseringspolitik som redan utan dessa erbjudanden är utsatt för stora påfrestningar.

LO vill således inte begränsa översynen till att gälla enbart en inskränkning av teckningsrätten av konvertibler. Att denna som föreslås i motionen ska differentieras med hänsyn till den anställdes årslön är inte något som LO reservationslöst kan ansluta sig till. Den anställdes möjligheter att köpa konvertibler kan utöver årslönen bero på många faktorer som t ex arv, make/makas inkomst- och förmögenhetsförhållanden osv. Om det finns skäl för en differentierad teckningsrätt är det i varje fall inte något som tydligt framgår av den knapphändiga motionstexten.

TCO:

Motionären önskar att ett tak för teckningsrätt av konvertibler till anställda införs med innebörden att denna teckningsrätt maximeras till en viss procent i förhållande till varje enskild anställdes årsinkomst. Motionären anför risk för framtida insider-handel som motiv för en dylik regel.

TCO anser att avigsidorna med insider-handel måste regleras i annan ordning än att reglera teckningsrätten för konvertibler. Begränsningar i denna teckningsrätt förhindrar inte anskaffandet av aktier i det egna bolaget via köp på Stockholms fondbörs. Begränsningar i teckningsrätten av konvertibler begränsar således inte den enskildes framtida aktieinnehav. TCO anser att frågan om insider-handeln bör lösas i ett sammanhang t ex vid behandlingen av Värdepappersmarknadskommitténs betänkande.

Om en begränsningsregel för teckningsrätten av konvertibler för anställda skall införas så bör den göras av andra skäl. Ett sådant skäl är enligt TCO att man av rättviseskäl inte bör ge särskilda förmåner av detta slag till en begränsad krets anställda. Av samma skäl anser TCO att man inte kan lägga årsinkomsten till grund för den begränsade teckningsrätten.

Småföretagens Riksorganisation avstyrker motionärens förslag.

Motionären hemställer om en översyn av lagstiftningen om teckning av konvertibler, med syfte att begränsa möjligheterna att teckna konvertibler till en viss procentandel av den anställdes årslön hos företaget. Skälet anges vara att ett stort aktieinnehav i det egna företaget kan ge risker för ökade möjligheter till insider-affärer.

I Sverige har vi valt att genom krav på anmälan och öppen information förebygga så kallade insider-affärer. Härigenom är det också möjligt att i efterhand utreda om nyckelpersoner kunnat dra nytta av ännu inte offentliggjord information vid köp eller försäljning av aktier i det egna företaget. Insider-reglerna berör bl.a. styrelseledamöter, företagsledning och vissa större aktieägare.

Motionärens förslag torde däremot inte ha någon faktisk effekt när det gäller att förhindra eller upptäcka så kallade insider-affärer. Förslaget är i stället främst en långtgående inskränkning av äganderätten och bygger på hypoteser om den framtida utvecklingen för vilka organisationen inte kan se någon saklig grund.

Aktiemarknadsnämnden:

I förarbetena till lagen om vissa riktade emissioner i aktiemarknadsbolag m.m. (Leo-lagen) uttalade departementschefen att han inte var beredd att lägga fram ett förslag om en reglering beträffande riktlinjer för emissionsvilkorens utformning. Detta ställningstagande innebar inte — enligt vad departementschefen anförde — att det saknades behov av sådana riktlinjer. Departementschefen ansåg emellertid att det fanns skäl att "avvakta resultatet av den självsanering som pågår" (prop 1986/87:76 s 23).

Redan Leo-kommissionens rapport (DsFi 1988:21) innehåller vissa riktlinjer av det slag departementschefen ansåg behövas. Sveriges Aktiesparares Riksförbund och Trefond Invest har offentligt uttalat sin uppfattning om hur villkoren bör vara utformade. Bankinspektionen har beträffande bolag inom inspektionens tillsynsområde givit uttryck för sin uppfattning i den aktuella frågan. Nyligen har också Aktiemarknadsnämnden offentliggjort ett uttalande med riktlinjer för utformningen av vissa villkor vid emissioner av konvertibla skuldebrev till anställda m.fl. i aktiemarknadsbolag m.m. (uttalande 1989:1, som bifogas detta yttrande).

En fråga som särskilt behandlas i uttalandet gäller tecknings- och tilldelningsbeloppens storlek. Aktiemarknadsnämnden uttalar att nivån bör framstå som rimlig sedd i relation till den anställdes lön och andra anställningsvillkor. En begränsning till 50 % av årslönen anges härvid som ett riktmärke, men nämnden anser det olämpligt att låsa utveck-

lingen vid ett bestämt tal. Enligt nämndens mening kan man tänka sig fall där det kan vara i alla aktieägares och bolagets intresse att de anställda förvärvar konvertibler till högre belopp. En bedömning bör därför ske från fall till fall med beaktande av det emitterande bolagets förhållanden.

En reglering av frågan på det sätt som motionären föreslagit skulle omöjliggöra hänsynstaganden av nyss berört slag. Frågan om lagstiftning bör enligt nämndens mening anstå till dess resultatet av de åtgärder som vidtagits i självreglerande syfte visat sig otillräckligt.

Mot bakgrund härav avstyrker Aktiemarknadsnämnden motionärens förslag.